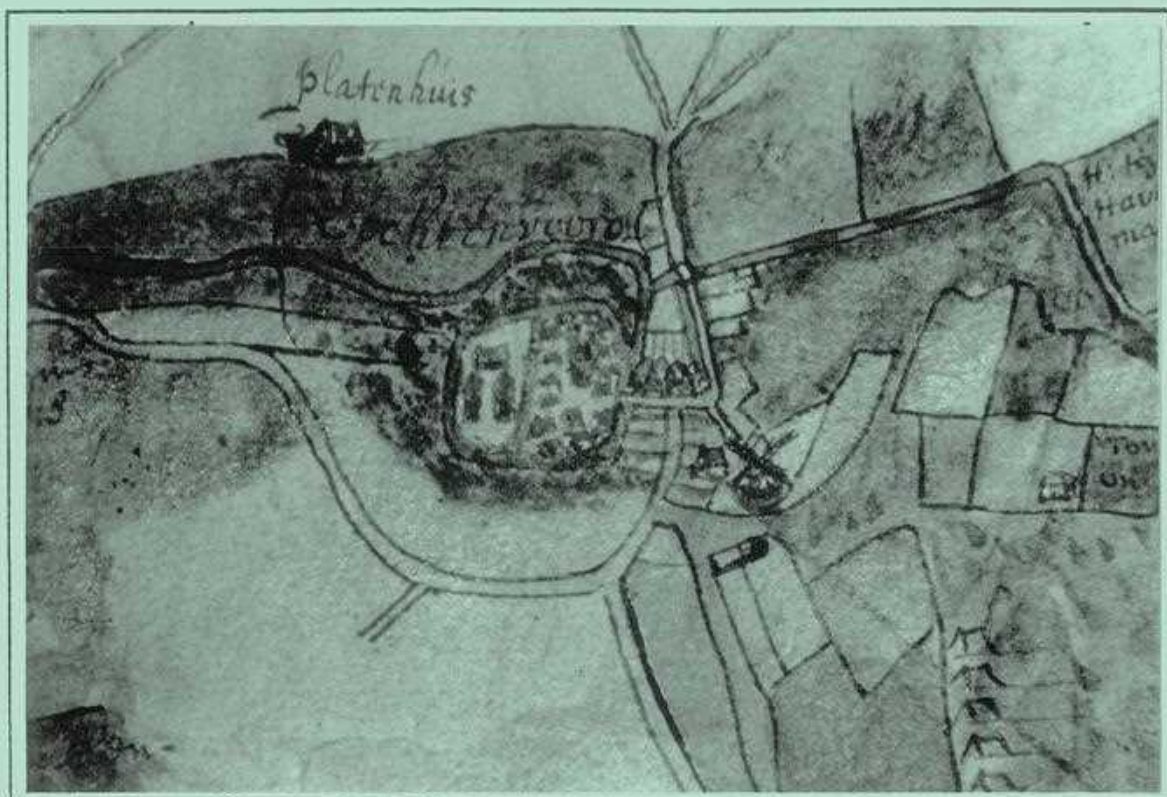

DE LICHTE VOORDE

PERIODIEK VAN DE
VERENIGING VOOR OUDHEIDKUNDE TE LICHTENVOORDE

Lichtenvoorde omstreeks 1652

(zie pag.16)

No. 25

Juli 1992

VAN DE REDACTIE

Het doet ons genoegen dat wij U ook dit maal weer een nieuwe editie van onze Periodiek "De Lichte Voorde" kunnen aanbieden.

Het is de vijf en twintigste! Voorwaar een mijlpaal.

Bijna twintig jaar geleden verscheen december 1972 nummer 1. Samen-gesteld door de toenmalige redactiecomissie, bestaande uit de heren J.M.E.A.van der Velden, Pater M.Reinders OFM, A.J.Eiting, A.B.R.Kruip, A.J.Meijerink en S.Bovenga.

Wat toen begonnen is heeft ook o.a. thans 20 jaar later zijn vruchten afgeworpen, via de eerste werkgroep van de Vereniging: "Dialektstudie", in de vorm van het nieuwste Achterhoeks/Lichtenvoords woordenboek:

" 'N KLEDEKEN ACHTERHOOKS"

Op 1 juni 1992 uitgereikt aan de Eerste Burgervader. Het boek vertolkt vijf talen van de bewoners van de vijf kerkdorpen van de gemeente Lichtenvoorde.

Op 14 april werd door de Extra Algemene Ledenvergadering het concept van de nieuwe Statuten, waarbij de vereniging voor onbepaalde tijd kan blijven bestaan, unaniem goedgekeurd en vervolgens door voorzitter en secretaris bij notaris Paasschens dd. 11 juni 1992 officieel vastgelegd.

Al op 2 april 1992 had de gemeenteraad met grote meerderheid (14:3), conform unaniem advies van het bestuur van de Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde besloten tot behoud van het hoofdgebouw van het gemeentehuis en voor aanbouw van cirkelvormige nieuwbouw, in de volksmond "halve banaan" of "wassende maan" genoemd.

Reeds in het eerste kwartaal van 1992 op 18 maart om precies te zijn, hebben wij op de algemene ledenvereniging afscheid genomen van de bestuursleden G.J.Tap en J.Ch.Wansing. In plaats daarvan is toegetreden tot het bestuur de heer H.J.te Brake.

De heer Tap was vice-voorzitter en één jaar (1988-1989) voorzitter. Daarnaast was hij promotor van de werkgroep "Excursies" en verzorgde als zodanig menig uitstapje binnen ons land en over de grens.

Voor een niet-Lichtenvoordenaar van oorsprong was zijn belangstelling voor alles wat met oudheid te maken heeft, verrassend en aanstekelijk. Gerard, bedankt voor je inzet!

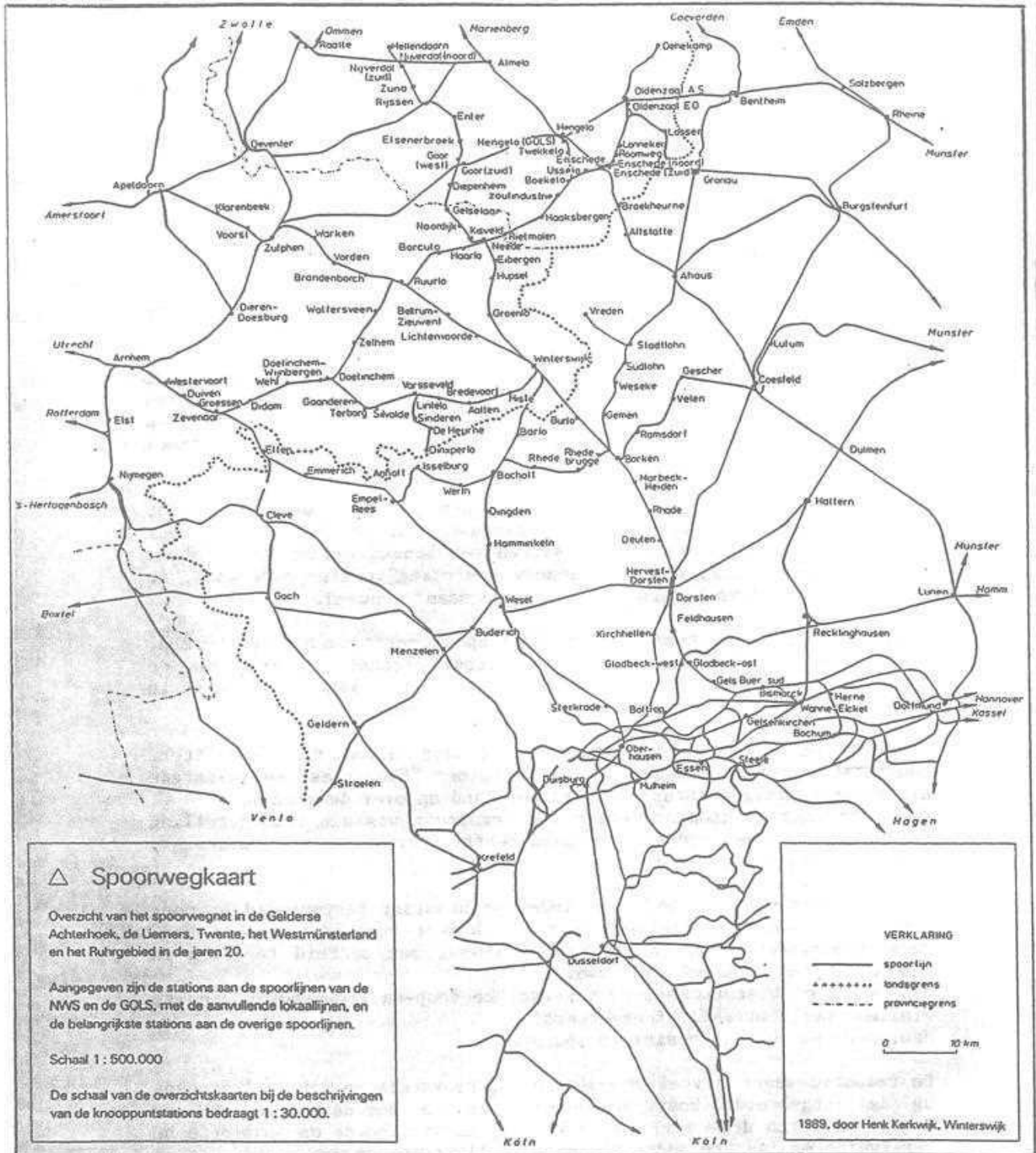
De heer Wansing was een niet minder enthousiast bestuurslid en meer een stille genieter. Beroepsmatig als koster verbonden aan de Ned. Herv.Johanneskerk, had hij en heeft hij veel met oudheid te maken in "een mooi stuk bouwwerk uit 1648..."

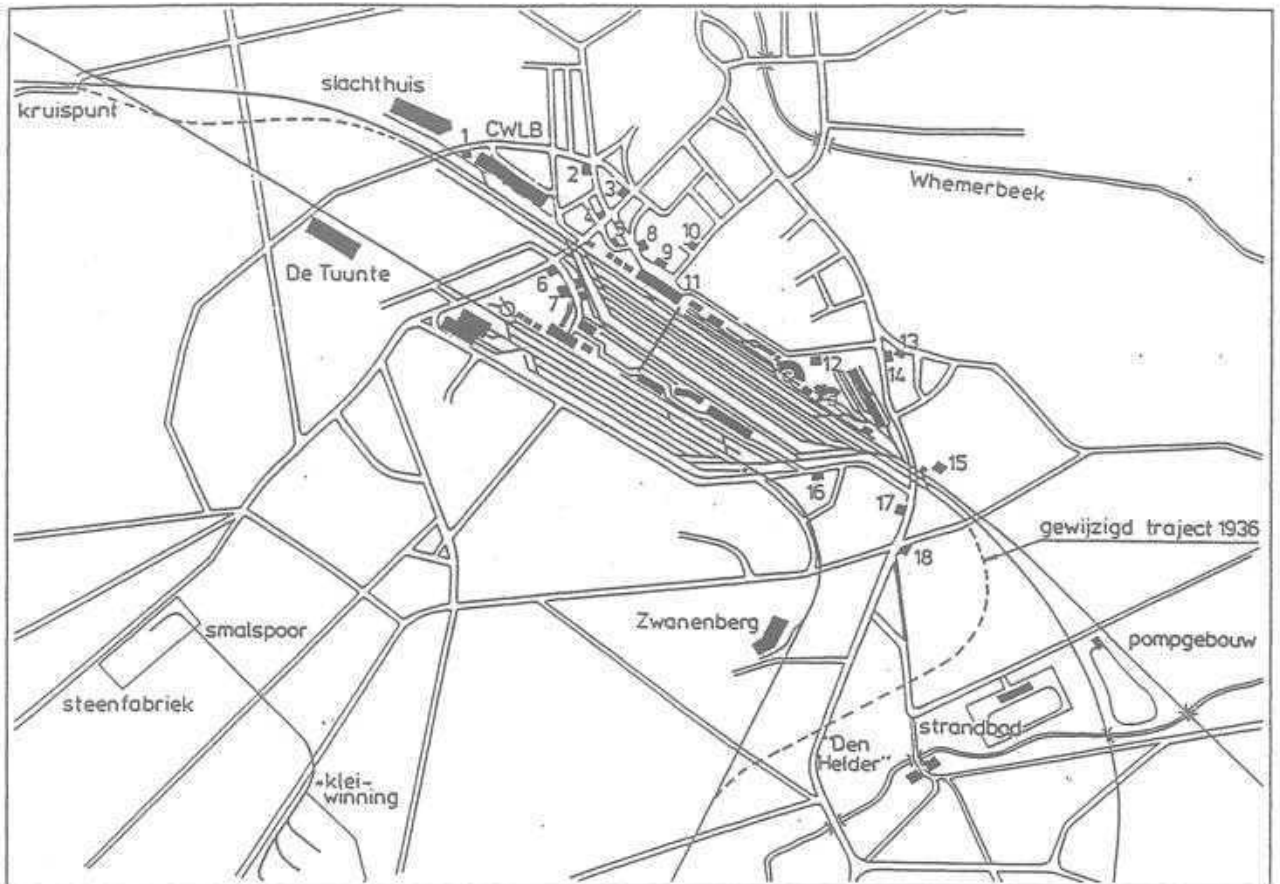
Als amateur -historicus bereid kerkelijke doop-en trouwboeken open te stellen voor vóórgeslacht-navorsers!

Han, bedankt voor je positieve bijdrage!

De redactie wenst U veel leesplezier bij de verslagen van de lezingen, bij de uitgebreide bouwgeschiedenis van de Ned.Herv.Kerk, bij de opgravingen van deze kerk en de blik op Lichtenvoorde en tenslotte bij het tweede en laatste gedeelte van : "Stille getuigen van godsdienstige vroomheid"

G.J.A.Eppingbroek, A.W.M.Polders, A.J.Vos.

▲ Overzicht van de omgeving van de Winterswijkse stations, met de diverse cafés en logementen.

1. Spoorzicht, Tuunterstraat
2. Goossens, hoek Gasthuisstraat-Tuunterstraat
3. Café Brouwer, Misterstraat
4. Prinsenhof, Misterstraat
5. Geheelonthouderscafé Aurora, fa. Seggelink, Stationsstraat
6. Café Ten Pas, bij de Landbouwersbond, later op de hoek Misterweg
7. Johanna Nijenhuis, Houtladingstraat
8. Café Moerings, later Café Scholten, Stationsstraat
9. Stationskoffiehuis Piek, later Hotel Victoria, Stationsstraat
10. Café Keizer (thans Chinees restaurant), Spoorstraat
11. Stationsrestauratie, gedreven door de fa. Brouwer
12. Tap in overnachtingsgebouw KED (geen openbaar café), Kreilsvoerweg
13. Koffiehuis Beskers, hoek Wooldseweg-Kottenseweg
14. Volkslogement A. Bakker, Kottenseweg
15. Uitspanning Wamelink, Wooldseweg
16. Café en logement Beskers ('de Besker'), Parallelweg
17. Café 't Mudde (bij de Maalderij Streek), Wooldseweg
18. Uitspanning Beernink, Wooldseweg

HET SPOOR IN DE ACHTERHOEK

Woensdag 12 februari j.l. werd door de Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde om 20.00 uur bij de Koppelpaarden alhier een dialezing georganiseerd voor haar leden en andere belangstellenden. Deze lezing had als onderwerp : "De spoorwegen in de Achterhoek", gebaseerd op het boek: "Geschiedenis van de Spoorwegen in Winterswijk en Omstreken". Geschreven door Arjan Ligtenberg, die ook de lezing presenteerde. Daarbij geassisteerd door de heer Siebelink, beiden uit Winterswijk.

Er was een behoorlijke opkomst, het kleine zaaltje zat, ondanks het voetballen op de TV, zo goed als vol.

Na het welkom en de inleiding door de voorzitter, de heer A.J.Vos, waarbij deze ook mededeelde, dat het kopje koffie voor rekening van de vereniging was, kreeg de presentator het woord.

Deze begon met in het kort een overzicht te geven van het ontstaan en de geschiedenis van de spoorwegen in Nederland en specifiek van die in de Achterhoek. Dit ondersteund met baanroutekaarten op dia's. Zie kaart hiernaast.

Behandeld werden de Nederlands Westfaalse Spoorwegen (NWS), opgericht in 1872, met o.a. de lijn Amsterdam-Zutphen-Winterswijk-Gelsenkirchen en de Gelders Overijsselse Locaal Spoorweg (GOLS), opgericht in 1881. De eerste werd opgericht door de Winterswijkse Textielfabrikant Jan Willink. (De Batavier)

Ook in de oprichting van de GOLS had hij een groot aandeel. De diverse smalspoor-trajecten kwamen ook aan bod.

Daarna schetste hij de oorzaken, die er toe geleid hebben dat een groot aantal van de vroegere lijnen opgeheven zijn en vervangen door vrachtvervoer per auto of door bus-diensten. (GTW/GSM)

Aan de hand van dia's werd een beeld gegeven van de situatie van een aantal lijnen, waarvan Winterswijk in vroeger jaren een belangrijk knooppunt was.

Winterswijk was in het begin van deze eeuw de belangrijkste spoorwegschakel met Duitsland. Later komen er meer belangrijke verbindingen. Na de oorlog verdween geleidelijk het belang van deze Winterswijkse positie geheel.

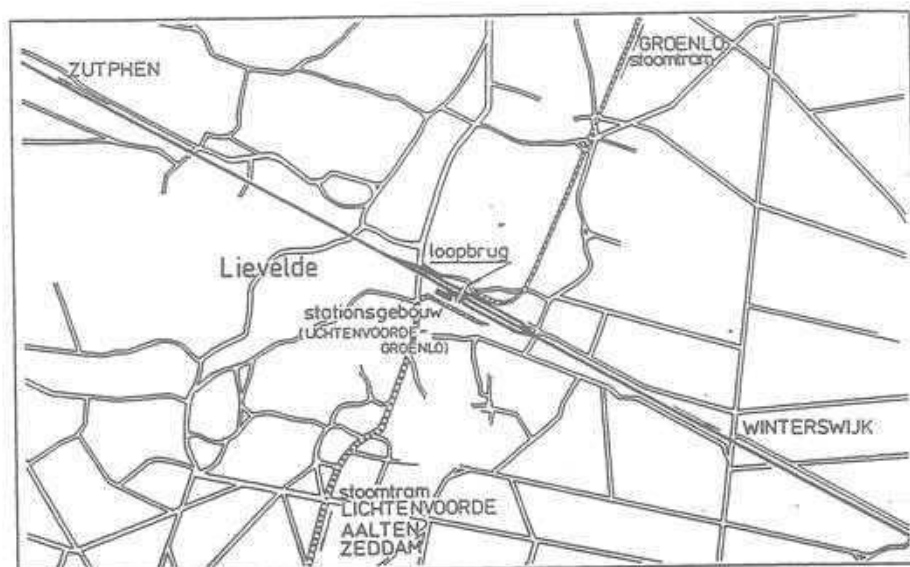
Als eerste lijn kwam aan bod, de spoorlijn Zutphen-Winterswijk-Gelsenkirchen, (NWS). Waarvan achtereenvolgens de verschillende stations belicht werden. Hierbij kregen o.a. de halte Beltrum-Zieuwent en het station Lichtenvoorde-Groenlo te Lieveelde extra aandacht. Met name de perikelen die er toen waren tussen de gemeentebesturen van Lichtenvoorde en Groenlo om de loop van de lijn en de plaats van het station.

(zie situatieschets en foto van het station.)

Er waren veel dia's, die een goed beeld gaven van de grote omvang en de drukte op het Winterswijkse stations-complex met zijn twee stations, zijn twee locomotieven-loodsen, het vracht-station, de loopbruggen over de sporen heen en de diverse andere bebouwingen en lokaliteiten.

De presentator vertelde o.a., dat er om het spoorwegcomplex hier 18 café's en een geheelonthouders-logement gesitueerd waren.

(zie bijgaande situatieschets en verklarende tekst.)

Situatieschets station Lichtenvoorde-Groenlo ca 1915.

Station Lichtenvoorde-Groenlo 70er jaren.

coll. Epp.

Deze zaken zorgden voor het laven van de dorstige kelen van de 240 spoorlieden, andere werkers in die omgeving en de door het spoor aangetrokken vervoerders, handelaren enzovoorts.

Hij vervolgde dan de lijn verder Duitsland in, voor het vrachtvervoer (de hoofdmoot) tot aan Gelsenkirchen en tot Wanne Eickel voor het personenvervoer. Hierbij waren een aantal heel interessante en leuke dia's te zien.

Hier werd de lezing even onderbroken voor een korte pauze, waarin men een consumptie kon nuttigen, met elkaar en de presentatoren van gedachten kon wisselen over het geziene, of eventueel de door hen meegebrachte documentatie kon bekijken.

Daarna werd vervolgd met het traject Arnhem-Winterswijk (GOLS) met zijn vroegere aftakkingen: Doetinchem-Zelhem-Woltersveer-Ruurlo-Borculo-Neede en Varsseveld-Sinderen-De Heurne-Dinxperlo. Ook hier werd de lijn van station tot station gevolgd en bekeken. Ieder gehucht had in die tijd blijkbaar zijn eigen station of halte. Zo hadden ook Miste, Bredevoort en Linteloo hun haltes. Ook de treinen, die op deze lijnen liepen waren regelmatig het onderwerp van deze dia's.

Toen was het de beurt aan de lijn Winterswijk-Groenlo-Hupsel-Eibergen-Neede en de vanaf dit knooppunt uitgaande lijnen naar Hengelo (Ov). Allen GOLS lijnen.

Ook kwamen nog aan de orde de smalspoorlijnen met de stoomtram, zoals tussen Doetinchem-Lichtenvoorde-Aalten-Bocholt of Lichtenvoorde-Lievelde (GWSM, opgericht in 1905 met zetel te Lichtenvoorde). Groenlo-Lievelde was een geschiedenis apart, met z'n speciale rijtuigen. (zie kaart en foto's)

Deze tramwegen werden aangelegd om de streek te ontsluiten en aansluitingen te krijgen op de grote spoorlijnen. Bekeken werden vele dia's van stationsgebouwen, treinstellen, locomotieven en andere bezienswaardigheden, die nog bewaard gebleven of reeds lang verdwenen zijn. Alles bij elkaar gaf het een aardig beeld van deze vergane glorie.

Tot slot werden er nog enkele promotiedia's voor het GOLS-museum te Winterswijk getoond en dankte de presentator voor de belangstelling.

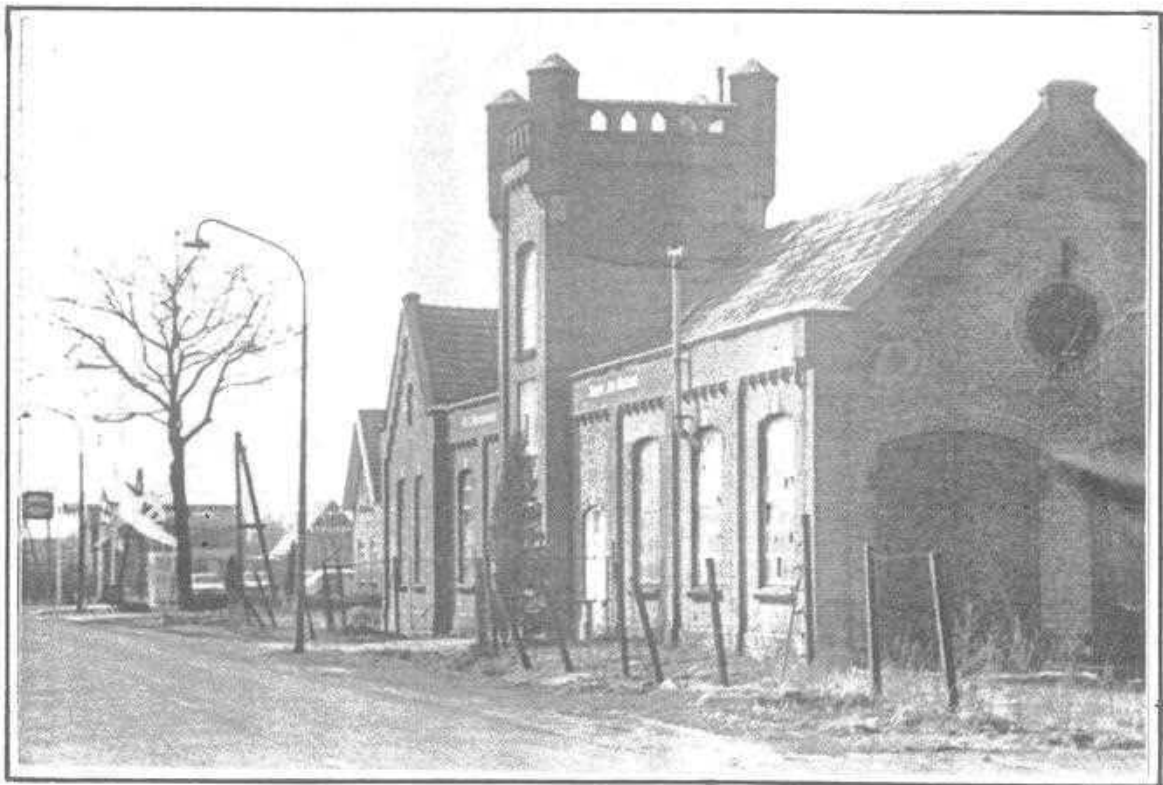
De voorzitter dankte de heren Ligtenburg en Siebelink voor hun zeer interessante lezing en ook de toehoorders voor hun komst naar deze zeer geslaagde avond en wenste allen wel thuis. Ik ben van mening, dat de wegblijvers weer eens ongelijk hadden.

Verdere informatie over Spoorwegen in de Achterhoek kunt U vinden in :

- Periodiek "de Lichte Voorde" nummer 9
100 jaar Spoorlijn Zutphen-Winterswijk door B.Marijnusse
- Periodiek "de Lichte Voorde" nummer 10
Het station Lichtenvoorde-Groenlo door B.Marijnusse
- Periodiek "de Lichte Voorde" nummer 11
Vervoer in Lichtenvoorde door B.Marijnusse
- Geschiedenis van de Spoorwegen in Winterswijk en Omstreken
door Arjan Ligtenburg te Winterswijk

Het tramstation van de G.W.S.M. te Lichtenvoorde, omstreeks 1945. (G.T.W.)
 Hierin was ook het directiekantoor van de G.W.S.M. gevestigd.
 foto uit: "Op smalspoor door Oost-Gelderland".

Remise van de G.W.S.M. aan de Varsseveldseweg te Lichtenvoorde. Later houtfabriek Weijenburg.
 foto: Gemeente archief Lichtenvoorde.

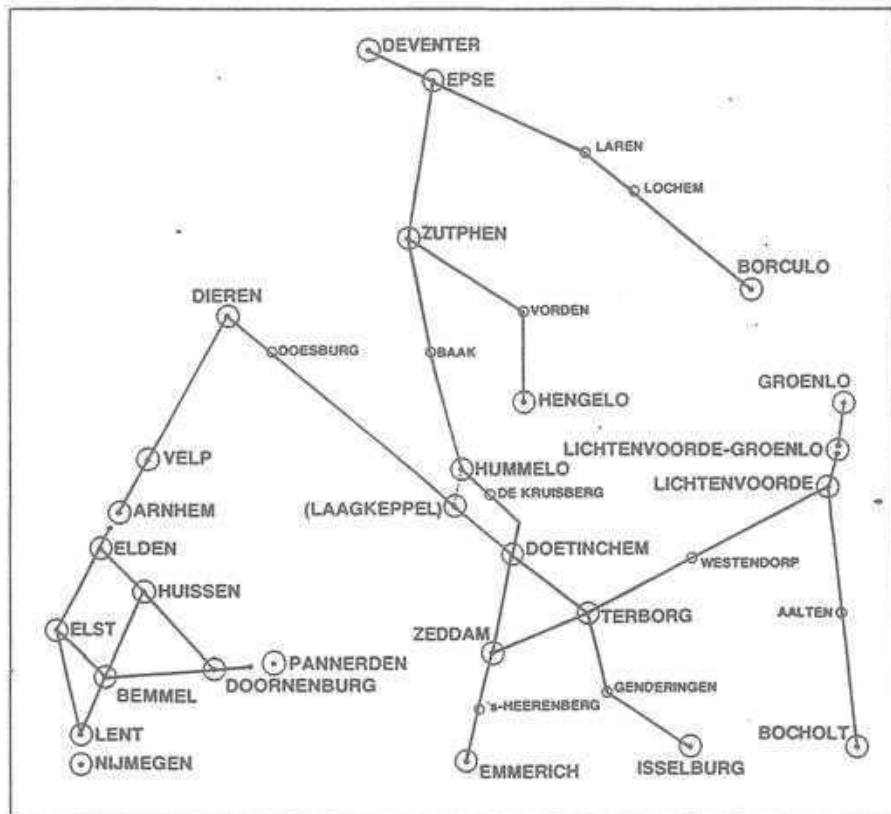

- Trams en Tramlijnen, Stoomtrams in Gelderland
door H.G.Hesselink
- Op Smalspoor door Oost-Gelderland
door H.Nieweg
- Het spoor, 150 jaar Spoorwegen in Nederland.
N.S./Meulenhoff.
- Honderd jaar Spoorlijn Zutphen-Winterswijk, 1878-1978
Ir. A.H.H.Robbe Groskamp in Jaarboek Achterhoek en Liemers dl.2
- Doetinchem overstappen.
100 jaar Spoorlijn Zevenaar-Winterswijk
door A.A.Kisman.

Het documentatiecentrum voor de Geschiedenis van de Spoorwegen in en rond Winterswijk. Het "Gols-station" te Winterswijk.

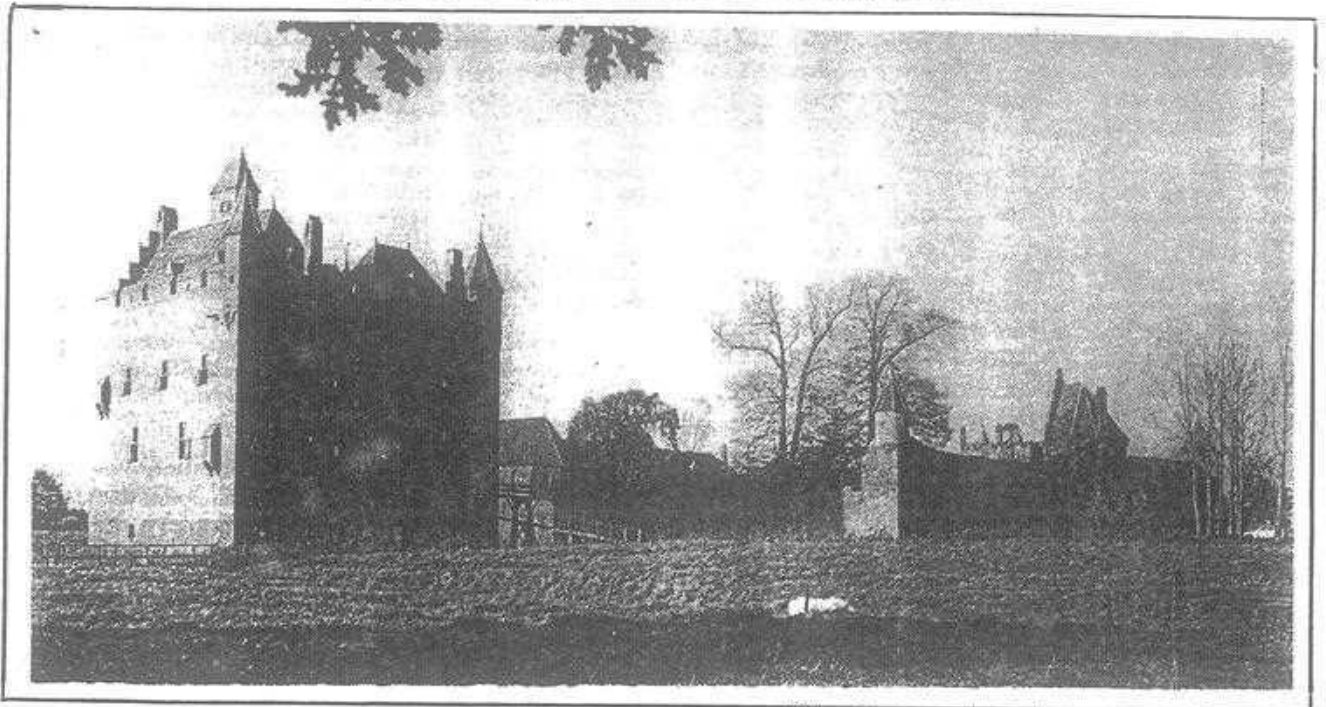
Met dank voor het gebruik van overzichts-kaartjes uit de boeken, Geschiedenis van de Spoorwegen in Winterswijk en Trams en Tramlijnen.

G.J.A.Eppingbroek

Schema van de tramlijnen in Oost-Gelderland.

EXCURSIE NAAR KASTEEL "DOORNENBURG"

"De Doornenburg"

Op initiatief van de Vereniging voor Oudheidkunde hebben we op 3 Mei 1992 met ruim 30 belangstellenden een excursie gemaakt naar kasteel "Doornenburg" in Doornenburg. Vorig seizoen kon deze excursie door omstandigheden geen doorgang vinden. Het groot aantal belangstellenden toonde wel aan, dat er ruime interesse voor deze excursie was.

De Doornenburg is voor Achterhoekers vrij onbekend en moeilijk bereikbaar. Het verdient toch wel onze aandacht.

Het is gebouwd tussen de 2 grootste Gelderse rivieren, de Waal en de Rijn, en juist op de oorsprong van de Linge, de "kleine" rivier, die in de Betuwe berucht is geweest om de "grote" overstromingen, die ze veroorzaakte.

Het oorspronkelijke kasteel stamt uit de 11e eeuw. Het bestaat uit een voorburcht en een hoofdburcht, verbonden door een houten ophaalbrug.

De voorburcht is vanuit het poortgebouw ommuurd. Binnen deze ommuring is de kapel,-in originele staat-, een boerderij,-in de vroegere stijl gerestaureerd-en de verblijven voor het dienstvolk etc. Deze ruimte wordt thans gebruikt als restaurant.

In de torens van het poortgebouw bevindt zich een opbergplaats voor ongewenste belagers en ruimtes voor de wacht.

Vanuit de poorttorens zijn gaanderijen over de ommuring, die o.m. leiden naar de wapentorens, die ook gebruikt werd als opslag voor "tienden", de pacht in natura.

De hoofdburcht is een statig, vierkant gebouw, a.h.w. oprijzend uit het water van de omringende gracht. De vroegste bouw, de kelders, is authentiek, de bovenbouw is restauratie. De gewelven van de kelders zijn "tongewelven", gedeeltelijk versierd en verder versterkt met "bisschopstekens".

De bewoners waren meerdere opeenvolgende geslachten, w.o. de Doornicks, de Bijvancks en de Hoomoets. De laatste bewoonster was Clara van Delwig. Zij overleed ongeveer 150 jaar geleden. Zij was een levenskunstenaar. Zij leefde rijk en stierf arm, waardoor na haar dood slechts een vervallen en leeg kasteel resteerde. Het bijzondere van dit kasteel is misschien wel, dat er nooit om is gevochten en restauratie nodig was door verval. Hiermee is pas begonnen in de 30er jaren van deze eeuw, op initiatief van de Heer van

Heek. Deze in het begin van de oorlog voltooide restauratie werd teniet gedaan door bombardementen op het eind van de oorlog. Nadien is het kasteel opnieuw hersteld en na voltooiing in 1966 in gebruik als expositieruimte, als ruimte voor bijeenkomsten, feesten etc. Jammer is, dat in de Oost-Gelderse kastelenroute dit kasteel niet is opgenomen. Temeer daar, in tegenstelling tot veel andere, dit kasteel wel voor publiek is opengesteld.

H.J. te Brake

DIALEZING JOOP KRUIP

Meer dan een half honderd mensen (volle zaal bij "de Koppelpaarden") hebben vol spanning gekeken en geluisterd naar de dialezing van de heer Joop Kruij over Lechtenvoorde vrôoger, gepresenteerd en becommentarieerd door hemzelf. Hij vertoonde slechts "een greppe" uit de zeer vele oude dia-prenten van feestvierende kermisklanten in Lichtenvoorde uit de jaren '20-'40, waarbij hij een enkele keer een verkeerde koningin bij een koning plaatste, "maor dat breien he gauw weer regt".

"Vogel schéten"

Smeuig en onopgesmukt vertelde hij bij de plaatjes in "zeuver Lechtenvôords dialekt" wat er "van jaor tot jaor te doone was...en wie wal twee keere könning was ewes en zelfs nog keizer wol wonn".

In 1856 had'n de Grolsen veur de grappe veur de karmissen "den Lechtenvôordsen vogel" estollen...en naor Grolle ebracht. Met völle meute en groot kabaal hebben wi'j h'm tóon nog op tied terug ehaald.

"t Kanon van Grolle"

"Wi'j konnen dat d'r neet bi'j laoten zitten, meenden Joop Kruij en Jos Dusseldorp. Het plan werd opgevat 't kanon weg te slöppen oet Grolle naar hier en te verstoppen in de schure van kwekerij J.A.Kruij

't Kostte veel zweetdruppels, maar uiteindelijk reden we "midden in de nacht" in 1957 met 't kanon op 'n vrachtwagen van Dusseldorp getakeld..razendsnel oet Grolle naor Lechtenvoorde. "De leu had'n 'tzelfde ervaren als d'n afgelopen nacht bij de aardbeving...wi'j wân al lange weg, toen ze markten dat ze hun "scheetiezer" kwiet wân".

Ze zochten de volgende dag overal in de Grolse grachten, in 't Zuwent, Harvele, Levelde, Vroagender en ok hier. Bi'jnao heel Grolle kwam er an te pas, zo zag i'j op de dia's, umme dat "roestige dinge" weer op te halen.

"t Karkhofkrüsse"

Joop zou Joop niet zijn om ons gene dia te laten zien van het "kruisbeeld", dat vroeger op het kerkhof aan weerskanten van het zgn. dodenhuisje was bevestigd.

Door de sloopwoede van de pastoor "sneuvelde" het ene beeld, maar...door de smeekbede van de heer Kruij werd het andere "corpus" gered uit de handen van de "beeldenstormer".

Bij de kwekerij Kruij aan de Boschlaan is het thans nog te zien-'s avonds zelfs verlicht - en volgens spreker bestemd voor "op zijn graf".

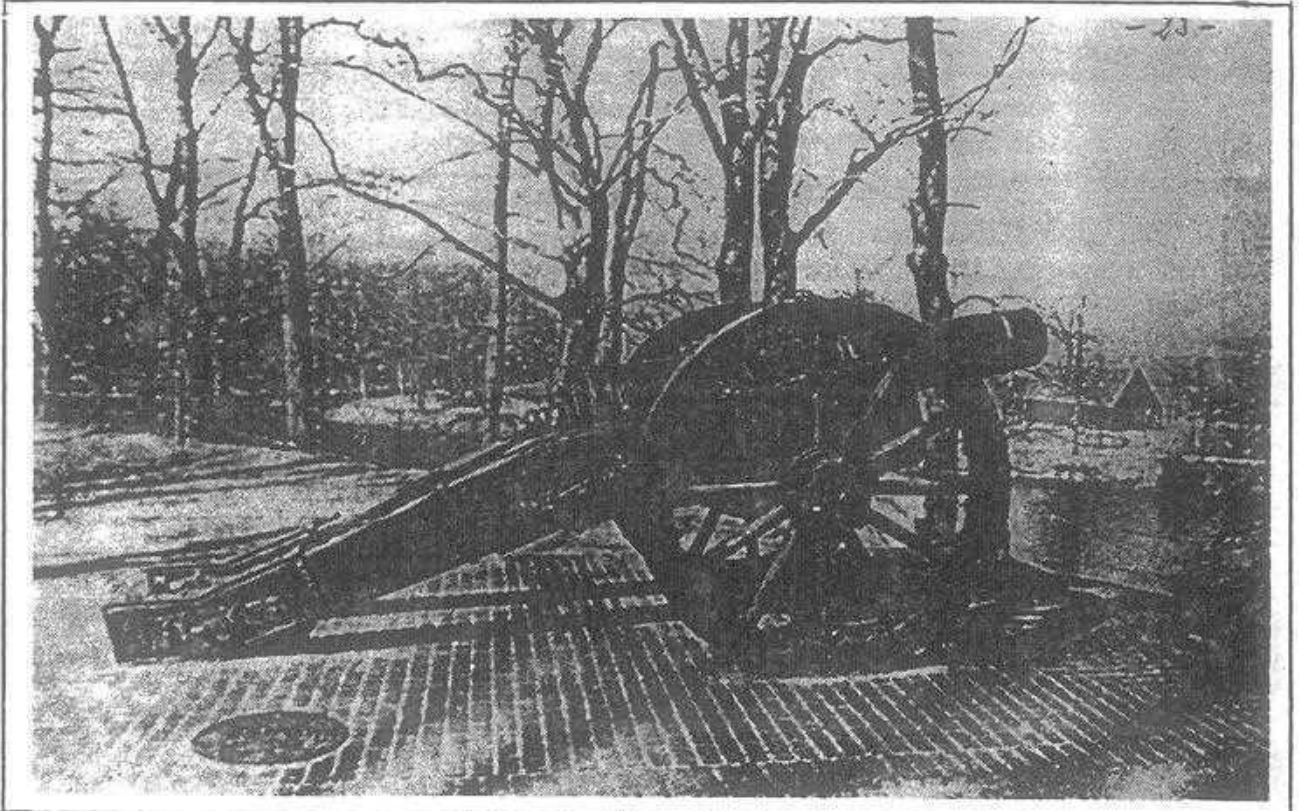
Bij het dankwoord wenste de voorzitter van de Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde, dat het kruisbeeld nog maar lang aan de Boschlaan mag blijven hangen, voordat het op Joops graf terecht komt.

Twee uur later was te lezen op de kabelkrant: "het was een zeer geslaagde en gezellige avond".

Uw ooggetuige A.J.Vos

HET KANON

EEN VAN DE 28 STUKKEN GESCHUT, WAARMEE IN 1627 DE SPANJAARDEN GROL TEVERGEEFS TEGEN FREDERIK HENDRIK VERDEDIGD HEBBEN.
HET KANON STAAT NOG BINNEN "DE VESTING".

LIED OP HET GROLS KANON

Diep in de nacht
Bij de Grolse gracht
In held're maan
Kon j'een kanon zien staan
't Stond daar heel alleen
Maar wat een pech
Op zondagmorgen was
't Grols kanonnetje weg
Oh wat en strop, Grol stond op kop;
Grols groot kanon was weg
en 'n kleintje stond er op !

Joop, Leo, Jos
Drie Lichtenvoordse knapen
Gingen naar Groenlo toe
om 't kanon te kapen
' Grols kanon moest weg
zij hielden vol
Heel Grolle hilde toen
Maar Lichtenvoorde had lol !

Diep in de nacht
Bij de Grolse gracht
In held're maan
Kon j'n kanon zien staan.
Oh, wat een strop,
Grol stond op kop
Grols groot kanon was weg,
en 'n kleintje stond er op !

Wijs: Ik sta op wacht
Tekst: Th.Tillman

DE BOUW VAN DE NED.HERV.KERK TE LICHTENVOORDE

De bouw van dit uit 1648 daterende kerkgebouw is opmerkelijk te noemen. In de tijd tussen de middeleeuwen en de 19e eeuw zijn er in ons land niet zoveel kerken bijgebouwd. Bij de invoering van de "gereformeerde" godsdienst rond 1600 werden de bestaande rooms-katholieke kerken in eigendom aan de aanhangers van de "nye lere" overgedragen. Bevolkingsaanwas tijdens de industriële revolutie en de emancipatie van de rooms-katholieke kerk in de 19e eeuw geven dan pas een nieuwe impuls aan de oprichting van kerkgebouwen.

Ook in Lichtenvoorde werden na de verovering van de stad in 1615 in 1616 de rooms-katholieke bezittingen waaronder de kapel van St. Anthonius Abt door graaf Joost van Limburg Styrum aan de protestanten gegeven. Dit alles volgens de in 1548 te Augsburg overeengekomen regel: "wiens land ,diens godsdienst". Een overeenkomst tussen alle duitse vorsten, om een eind aan de godsdiensttwisten te maken. Ook de nederlandse gebieden, geregeerd door Karel V behoorden hiertoe. Dit gaf de Staten-Generaal in 1587 het recht de protestantse godsdienst bindend te verklaren voor alle gebieden, die gaandeweg onder haar gezag kwamen.

De kloostergoederen waren al eerder (1581) onder toezicht gesteld van de gedeputeerden van de geestelijke goederen in het kwartier Zutphen.

Vanaf 1616 tot 1627 werd gebruik gemaakt van de kapellen in Lichtenvoorde en Vragender. Beiden verkeerden echter in zeer slechte toestand. Zo ook van de kapel van St. Jakob te Vragender. Daarom werd besloten tot nagenoeg volledige nieuwbouw van de kapel in Lichtenvoorde.

De oude kapel van St. Anthonius abt, de kluizenaar, ook wel in de volksmond "swieneteunis" genoemd dateerde van 1496. Frederik van Bronkhorst had met instemming van pastoor Paschasius Wilkens deze kapel vermoedelijk als hofkapel gebouwd. Buiten de gracht en boven een veenbrug. Een en ander blijkt uit een oorkonde van 20 juni 1496.

Zeer opmerkelijk is nu, dat er overal in het gebied van de Verenigde Nederlanden grote bereidheid bestaat dit "onbekende" stedeke financieel te steunen. Reeds eerder was in het Staatse leger van Prins Frederik Hendrik voor Grol gecollecteerd. De opbrengst bedroeg 100 ducatonen. De Prins zelf schenkt 63 ritsen dakleien.

Het protestantse kerkbestuur zelf heeft zich zeer ingespannen om bekendheid te geven aan de bouwplannen.

Jan te Krabbenborgh, Bernt Tollenaer, Gerrit Valck, Frederik Sreurs en anderen reizen hiertoe stad en land af om geld in te zamelen.

De dominee, Willem en Hendrick ten Hoove en Cornelis Knippenborg collecteren wat dichterbij in de buurt. Zij konden gezien hun functie niet te lang gemist worden. De gezamenlijke reis- en verblijfkosten bedragen tenslotte f 564. en 16 st.

De giften komen uit Friesland, Noord- en Zuid-Holland, Gelre, Utrecht enz. Ook zijn er belangrijke instanties als Hunne Hoogmogende Heren Staten-Generaal en de Raden van Staten die hun bijdragen leveren, naast vele particuliere giften.

Totaal brengt de inzameling een bedrag van f 4068 en 16 st. op.

Doch ook de bevolking van Lichtenvoorde laat zich niet onbetuigd. Op 3 augustus 1645 wordt ten huize van Richter Baerman de toezegging gedaan geld bijeen te brengen. Het wordt f 422 en 3 st. Zodat voor de bouw aan giften nu f 4610 en 19 st. beschikbaar is. Zoals later zal blijken, niet genoeg. Het is minder dan de helft van het benodigde bedrag.

In 1648 kan begonnen worden met de bouw. Meer dan 200.000 stenen en andere materialen voor de bouw van kerk en weemhuis (pastorie) worden gekocht van meester Herman Tiggeler achter Grol voor acht gulden 5 stuiver de duizend

en van Henderick Meijsters achter Bredevoort voor 8 gulden met drinkgeld per duizend. Pachters uit Zieuwent, Livelde en Vragender brengen met hun wagens de stenen naar de bouwplaats voor drie gulden, vijftien stuiver en een kan bier per duizend.

De benodigde kalk komt uit Stadt Lohn, van ene Jan Withaeck en Willem Sinniger.-453 tonnen-Ook wordt 127 ton geleverd door ene meester Teunis uit Nattensteijn. Iedere ton kost één gulden en vijf stuiver. 48 wagens zijn nodig voor het vervoer. Levering in één keer was niet mogelijk. Er moet bodeloon betaald worden om te berichten, dat er weer een nieuwe voorraad nodig is.

De bouw komt onder leiding van meester Hans van Nottelen. Er moet veel werk verzet worden, voordat met de bouw kan worden begonnen. De oude kapel wordt afgebroken. Waarschijnlijk is een klein deel van de achtermuur en het muurwerk links en rechts achter de preekstoel blijven staan. De begraven doden in de kerk en op het kerkhof moeten verplaatst worden. Zand wordt van de Schatberg gehaald om de grond van zowel de kerk als de weeme op te hogen. Ter fundering worden takkebossen gebruikt. Voor de kerktoren moet geheid worden.

Tenslotte kan op 18 mei 1648 (de woensdag voor Pinksteren) de eerste steen gelegd worden. Het worden er 5 !

Allereerst wordt door ds. Wilhelmus Rochlingius namens Georg Ernst, graaf tot Limburg en Bronckhorst, heer van Styrum en Wisch enz, erfheer tot Lichtenvoorde een steen geplaatst.

De tweede steen wordt gelegd door Harman Jan de Rode van Heeckeren tot Tongerlo, die aan de bouw 15 rijksdaalder bijdraagt.

De derde steen wordt door de gemeente namens de ingezetenen van Lichtenvoorde geplaatst en draagt dertig rijksdaalder bij aan de bouw.

De vierde steen wordt door burgemeester E.Wilhelm ten Have gelegd. Door hem wordt 6 gulden, 6 stuiver bijgedragen tot profijt van de bouw.

De vijfde tenslotte wordt door de beide kerkmeesters, Henrick ten Have en Jan te Krabbenborgh geplaatst. Zij dragen elk twee rijksdaalders ad 10 gulden bij aan de bouw.

Het hout, dat gebruikt wordt voor zowel steigers als dak is voornamelijk dennen en beukenhout. Het komt voornamelijk uit Winterswijk. In later tijd zal ook eikenhout voor de dakoverspanning gebruikt worden. Het dak wordt nog niet afgeschot. Later komen er regelmatig klachten van de koster, dat het lekt of dat hij voor de aanvang van de eredienst eerst de sneeuw uit de kerk moet vegen. Op de eerste kerkeraadvergadering in 1658 wordt besloten aan de voogd (gerechtsdeurwaarder) een lijst te geven van achterstallige betalingen, die verschuldigd waren voor begraven in de kerk. Uit de opbrengst hiervan kan het dak "vochtdicht" gemaakt worden.

Alle benodigde materialen moeten gekocht worden. Ook voor transport, en bodeloon is geld nodig. Veelal in een geldsbedrag uitgedrukt, doch ook wel in natura, een half vat bier enz.

Op het dak worden gebakken pannen gelegd, die uit Emmerich gehaald moeten worden. De toren wordt al direct met leien gedekt. Deze 50 rijen leien à zeven gulden veertien stuiver de rij worden door schippers uit Emmerich aangevoerd vanuit midden-Duitsland. De vracht naar Lichtenvoorde kost nog eens vijf gulden 12 stuiver. Het dekken van het dak wordt toevertrouwd aan meester Willem Heuvel en meester Tijs Strabant. En dat gaat snel. In 2 dagen tijd. De eerste dag met 24 mensen, de tweede dag met veertien.

De toren wordt door meester Klaes Keijser uit Emmerich gedekt. De leinagels komen ook uit Emmerich. Het benodigde lood wordt uit Zutphen gehaald. De spijkers komen uit Doesburg, Doetinchem, Groll en Aalten. Zelfs het gereedschap voor de leidekker moet gehaald en gebracht worden voor zes gulden.

Op de toren komt een haan met appel. Een nieuwe klok, ter vervanging van de oude, die gebarsten was wordt in 1649 geplaatst. Johan en Hendrik Trier worden belast met het gieten van de nieuwe luidklok. Later (1817) zal de toren 2 luidklokken herbergen.

Ook in 1649 wordt door meester Jan Bussemaker het oude uurwerk schoongemaakt en weer in gang gezet.

Naast de kerk komt de pastorie-het weemhuis-. Meester Hans Arrnt Hansen is er druk mee. Ramen, deuren, schoorsteen enz. Maar zuinig tracht men te blijven. Het oude glas wordt zoveel mogelijk opnieuw gebruikt door de jood van Lichtenvoorde.

De bouw heeft onder financieel toezicht gestaan van burgemeester Willem ten Hoove, Henderick ten Hoove en Jan te Krabbenborg. Pas in 1661 kunnen zij de slotrekening presenteren na de verantwoording in een openbare vergadering in de nieuwe kerk op 11, 12 en 13 september 1661.

Hermannus Noldius, predikant te Etten en dominee Wilhelmus Rochlingius uit Lichtenvoorde hebben in opdracht van de graaf van Limburg Styrum- de landheer- de eindcontrole over het financieel beheer. Zij komen op 13 juni 1650 al tot de conclusie, dat er een tekort bestaat van f 5968-8-14. Dit bedrag zal in de loop der jaren aangezuiverd moeten worden.

De richter, Henricus Baerman, die zo nauw betrokken was bij de bouw van het nieuwe kerkgebouw, mocht de inwijding hiervan niet meer meemaken. Op zijn grafzerk voor de -verhoogde- preekstoel lezen we:

"Anno 1647 den 7den November is de ehrenfest Henricus Burman, richter te Lechtenvoorde undt Landt schreiber der Hochheit Wis in den Heer entslapen".

Het tekort aan benodigde financiële middelen komt niet alleen tot uiting in de afrekening, doch ook uit het maar langzaam groeien van de inventaris. Pas in 1682 wordt de nieuwe preekstoel geplaatst. Deze is geheel van eikenhout gemaakt. De op de kansel liggende bijbel is een zgn. Statenvertaling daterend uit 1728.

Het doopvont, uit gebakken aardewerk dateert uit 1793. Beiderzijds worden in de loop der jaren kasten (banken) voor notabelen en kerkvoogden gebouwd.

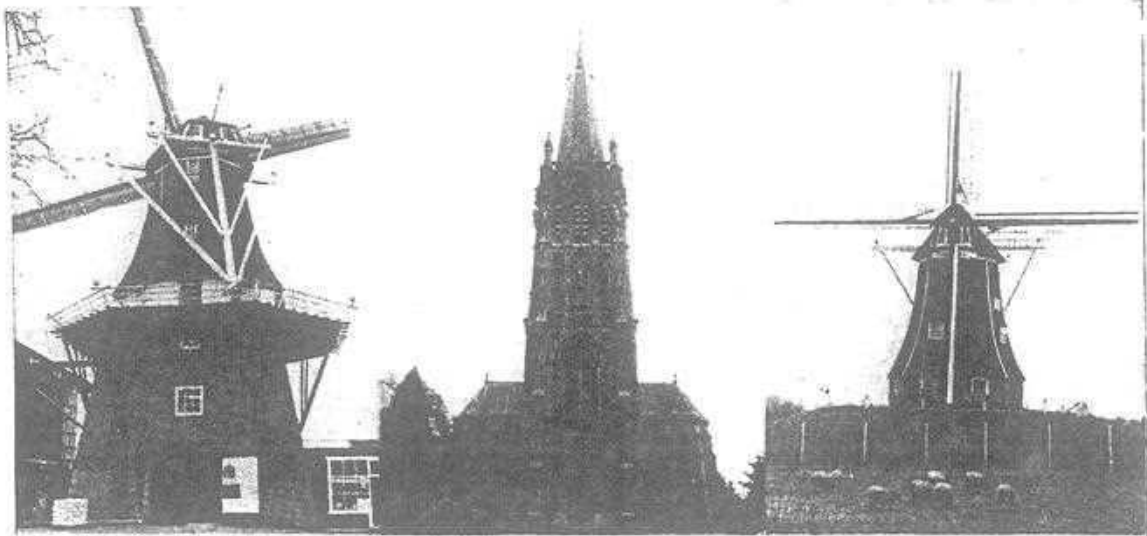
Van de beide avondmaalsbekers kan vermeld worden, dat de oudste dateert uit 1648, de tweede (een gift van Joost van Wijnveld) uit 1830.

De oudste ramen kenden zowel vroeg-en laat-gothische als renaissance elementen. Ze zijn nu vervangen door de huidige gebrandschilderde ramen.

Bij de restauratie in de dertiger jaren van deze eeuw komt uit het graf van freule van Dorth een gebint tevoorschijn. Op dit gebint staat de spreuk te lezen:

"Sal ick sijn die gene die Godts word horen ende dat selve bewaren .Luc.11 vers 28. Anno 1648".

Dit gebint is herplaatst onder de gaanderij.

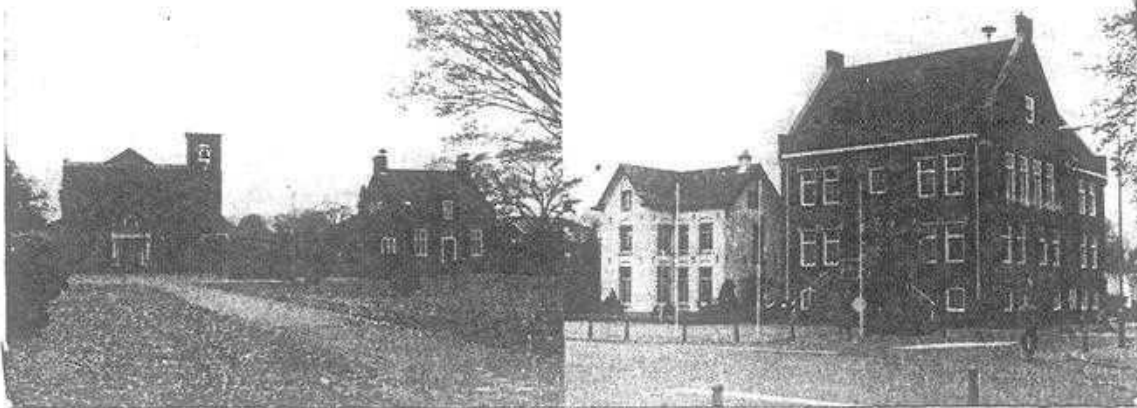
'N KLEDDEKEN ACHTERHOOKS

'n verzameling woorden en uitdrukkingen
uut

Lechtenvoorde, Harvele, Levele,
Vraagender en 't Zuwwent

deur

H.J.A. Hulshof m.m.v. A.H.G. Schaars

De kerk, zoals die in 1648 gebouwd wordt, wordt door Monumentenzorg als volgt omschreven:

"Een gecement éénbeukige bakstenen gebouw, met driezijdige sluiting, waarin de overblijfselen der oude tracering en waterlijst en met een toren, waartegen muurankers (1648); gepleisterde zoldering, eiken preekstoel (1682), Grafzerk 1647, twee psalm- en gezangborden (met een antiek psalterke) (XVII eeuw), twee zilveren bekers (1648 en 1830), twee klokken in 1817 gegoten door J.R.Voigt.

Bronnen:

Archief ned. herv. gemeente te Lichtenvoorde
 J.J.Seekles -inventaris archieven van de herv. gemeente Lichtenvoorde
 Oud archief gemeente Lichtenvoorde (gemeente rekeningen)
 Mr. H.J. Steenbergen (Groenlo) diverse publicaties
 Naamlijsten

Zie ook ter verdere aanvulling:

Periodiek : "De Lichte Voorde nrs. 1, 4, en 17

Opmerking: Over de juiste schrijfwijze der eigennamen bestaat twijfel. De bronnen zijn niet eensluidend.

A.W.M.Polders

BOEKENNIEUWS

'N KLEDDEKEN ACHTERHOOKS

'n verzameling woorden en uitdrukkingen
 uit
 Lechtenvoorde, Harvele, Levele,
 Vraagender en 't Zuwwent
 deur
 H.J.A.Hulshof m.m.v. A.H.G.Schaars

TUSSEN HOOIOOGST EN ROGGEBOUW

door Gerard Hogenelst

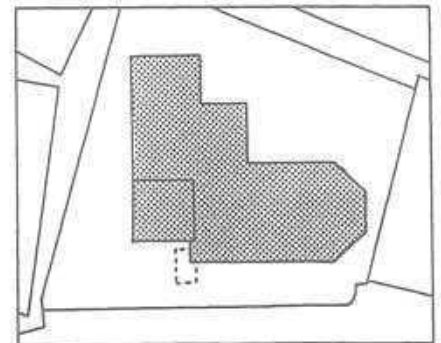
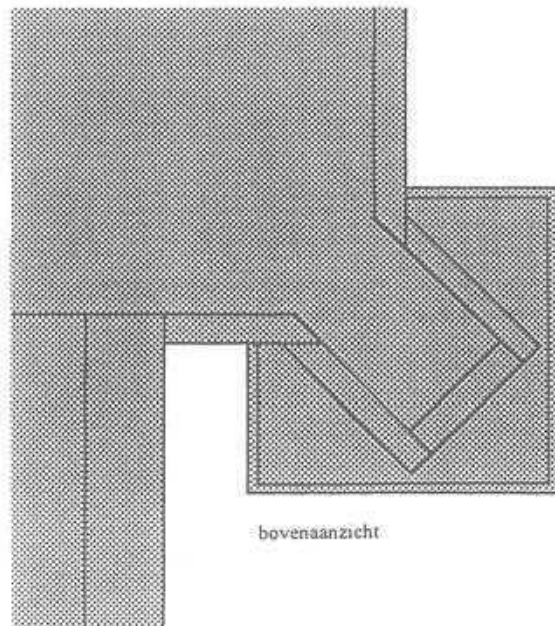
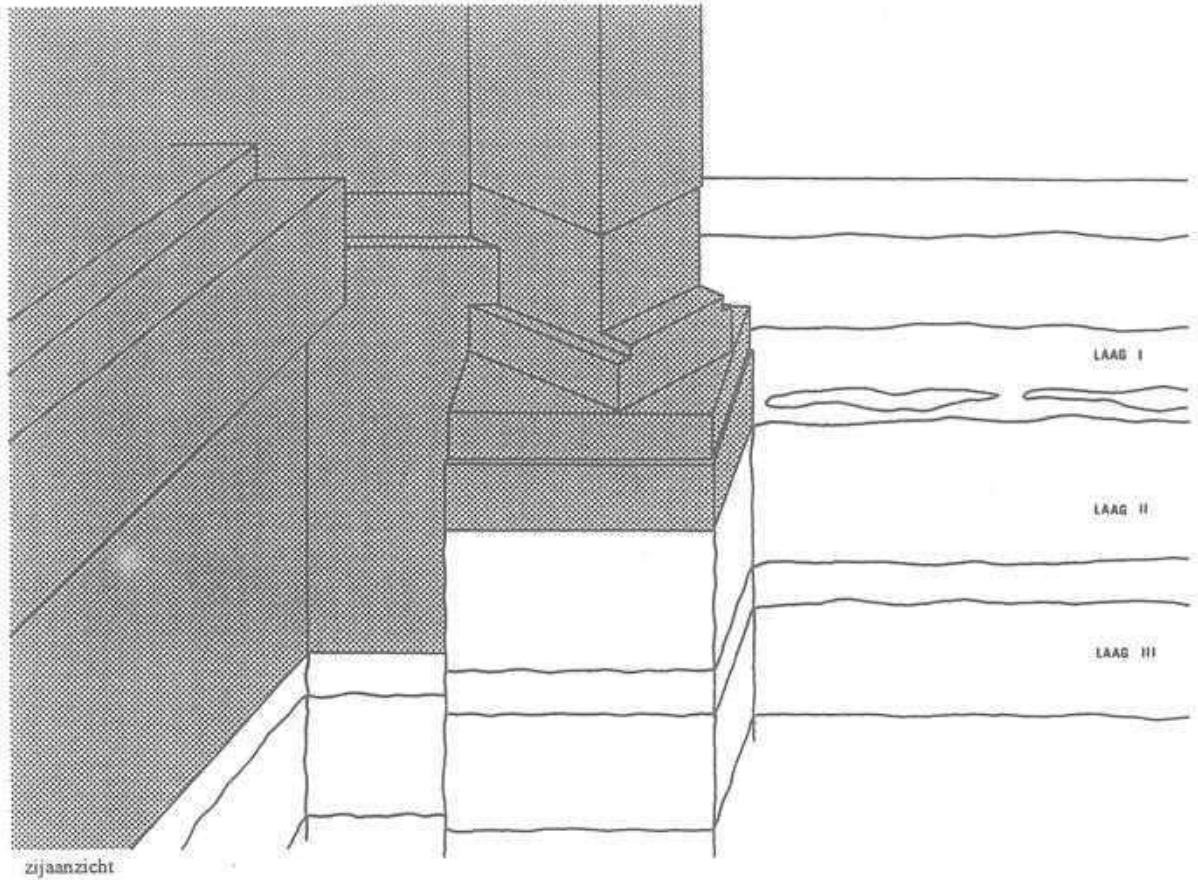
Beide boeken zijn uitgegeven bij de:

Stichting Staringinstituut/Mr.H.J.Steenbergentichting
 1992

en verkrijgbaar bij de boekhandel.

'n Kleddeken Achterhooks behandelt, zoals de titel al vermeld, woorden en uitdrukkingen om onze eigen achterhoekse moedertaal tot de volgende eeuw te helpen behouden. Het eerste exemplaar is aangeboden aan de burgemeester van Lichtenvoorde.

Tussen hooioogst en roggebouw beschrijft het leven van de onderduiker Gerardus Nicolaas Hogenelst van 1943 tot de bevrijding bij de families Wopereis op Meujen en te Molder op Schoppen.

ARCHEOLOGISCHE WERKGROEP LICHTENVOORDE	
OVERZICHTSKAART	
opgraving Johanneskerk 21 september 1991	
	bebouwing
	opgravingsput

ARCHEOLOGIE IN LICHTENVOORDE

OPGRAVING JOHANNESKERK

1. VOORAF...

In het kader van de restauratiewerkzaamheden aan de Johanneskerk aan de Rentenierstraat werd ook de steunbeer rechts naast de ingang van de kerk onderzocht (afd. 1). Aan de zijkant van deze steunbeer heeft het pleisterwerk losgelaten en er zitten grote scheuren in het metselwerk. Door de uitvoerder, de firma Hulshof uit Zutphen, is een put gegraven rondom de steunbeer. Tijdens deze graafwerkzaamheden is door één van de werklieden, dhr. Hilboldt uit Meddo, een drietal steengoedscherven gevonden en apart gelegd. Alle drie scherven zijn waarschijnlijk afkomstig van zogenaamde trechterkannen en stammen uit Siegburg. Eén van de scherven bestaat uit de typische voet van deze kannen met de handgeknepen rand. Een andere scherf, een flink stuk van de hals met het oor, blijkt een stempelpersiering te bezitten. Een zogenaamde applique. De versiering bestaat uit een rond medaillon met punten. Deze vorm van versiering komt alleen voor op de vroegere exemplaren. Aan de hand van vergelijkbare vondsten uit onder andere Nijmegen, kan de Lichtenvoordse scherf geplaatst worden in het laatste kwart van de 14e eeuw tot het eerste kwart van de 15e eeuw. Aan de hand van deze ene karakteristieke scherf is het mogelijk een reconstructie van de hele kan te maken (zie afb.2). Het is niet uitgesloten dat de drie scherven tot één kan behoord hebben. Dhr. Hilboldt staat de door hem gevonden scherven spontaan af aan de A.W.L., waardoor deze oude scherven voor Lichtenvoorde bewaard blijven.

2. OPGRAVING JOHANNESKERK

21 september 1991

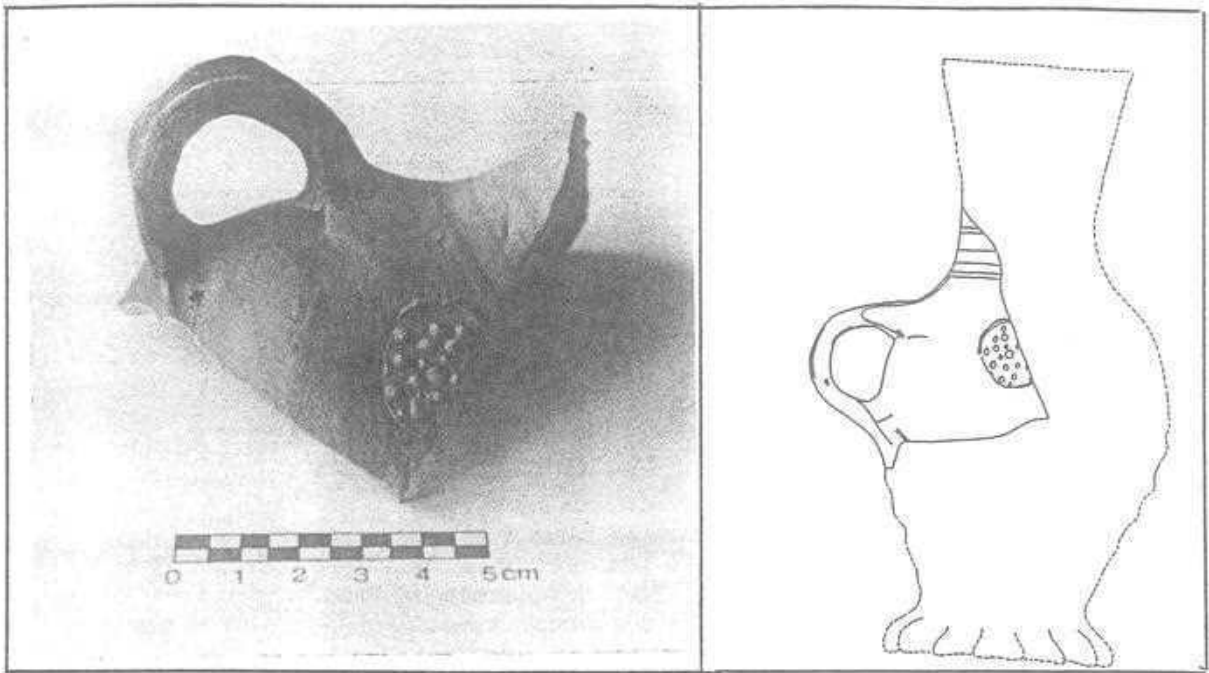
De graafwerkzaamheden bij de steunbeer zijn voor de Archeologische Werkgroep Lichtenvoorde een mooie kans de fundering van de Johanneskerk te onderzoeken en vast te leggen. Ook bestaat de kans iets te ontdekken over de kapel van Anthonius Abt, die vóór de huidige kerk op deze plek stond. Van de aannemer krijgen we deze gelegenheid op Zaterdag 21 september 1991. Er worden tijdens deze opgraving een aantal duidelijke aardlagen aangetroffen. Omdat van de bouw van de Johanneskerk behoorlijk wat archiefmateriaal bewaard is gebleven kan het een en ander over deze lagen gezegd worden. Voor alle duidelijkheid zijn de aardlagen genummerd. Ze worden hieronder op volgorde van aantreffen behandeld:

* Laag I :

Op 45 cm. onder het maaiveld bevindt zich een 55 cm dikke zwart-bruine laag met daarin veel menselijke skeletresten. In Lichtenvoorde is pas sprake van begravingen vanaf het jaar 1616. Tot aan die tijd is hier niet begraven. Dat gebeurde in Groenlo. Van 1616 tot 1647 is er hier rond de voorloper van de Johanneskerk, de kapel van Anthonius Abt begraven. Deze kapel wordt in 1647 afgebroken om plaats te maken voor de Johanneskerk. De mensen, die tot dan toe begraven zijn worden opgegraven om na voltooiën van de nieuwe kerk en het ophogen van het kerkhof herbegraven te worden. Het gebruik in en om een kerk te begraven wordt officieel in 1806 op bevel van Napoleon verboden. De menselijke resten in deze laag zijn dus herbegravingen uit de periode 1616 tot 1647 of stammen uit de periode 1647 tot 1806.

*Laag II:

Op ongeveer 1 meter onder het maaiveld bevindt zich een 58 cm dikke laag

afb. 2 De gouden scherf en de reconstructie van de trechterkan

afb. 3 Zo troffen we de voet van de kan uit Langerwehe in laag III aan.

opgebrachte schone grond. Deze grond is naar alle waarschijnlijkheid afkomstig van de "Schatberg". Na de sloop van de kapel is de grond flink opgehoogd voordat men begon met de bouw van de Johanneskerk. Dit blijkt uit archiefstukken, die bewaard zijn gebleven over de bouw van de kerk uit 1647. De steunbeer blijkt gefundeerd te zijn op deze opgebrachte grond. Het muurwerk van de eigenlijke kerk gaat dieper: het metselwerk rijkt tot 2 meter onder het maaiveld.

*Laag III

Op deze diepte treffen we een bruine, 48 cm. dikke, venige laag aan met daarin veel takken en boomstammetjes. Een constructie van de stammetjes kan niet worden aangetoond. Het kan zijn, dat we hier te maken hebben met een grondverbetering in de vorm van takkenbossen. Hierop wordt dan de kerk gefundeerd. Het is opvallend, dat de takken en stammetjes nog in zeer goede staat verkeren. Een aantal zijn zelfs aan de hand van de nog aanwezige bast toe te schrijven aan de berk.

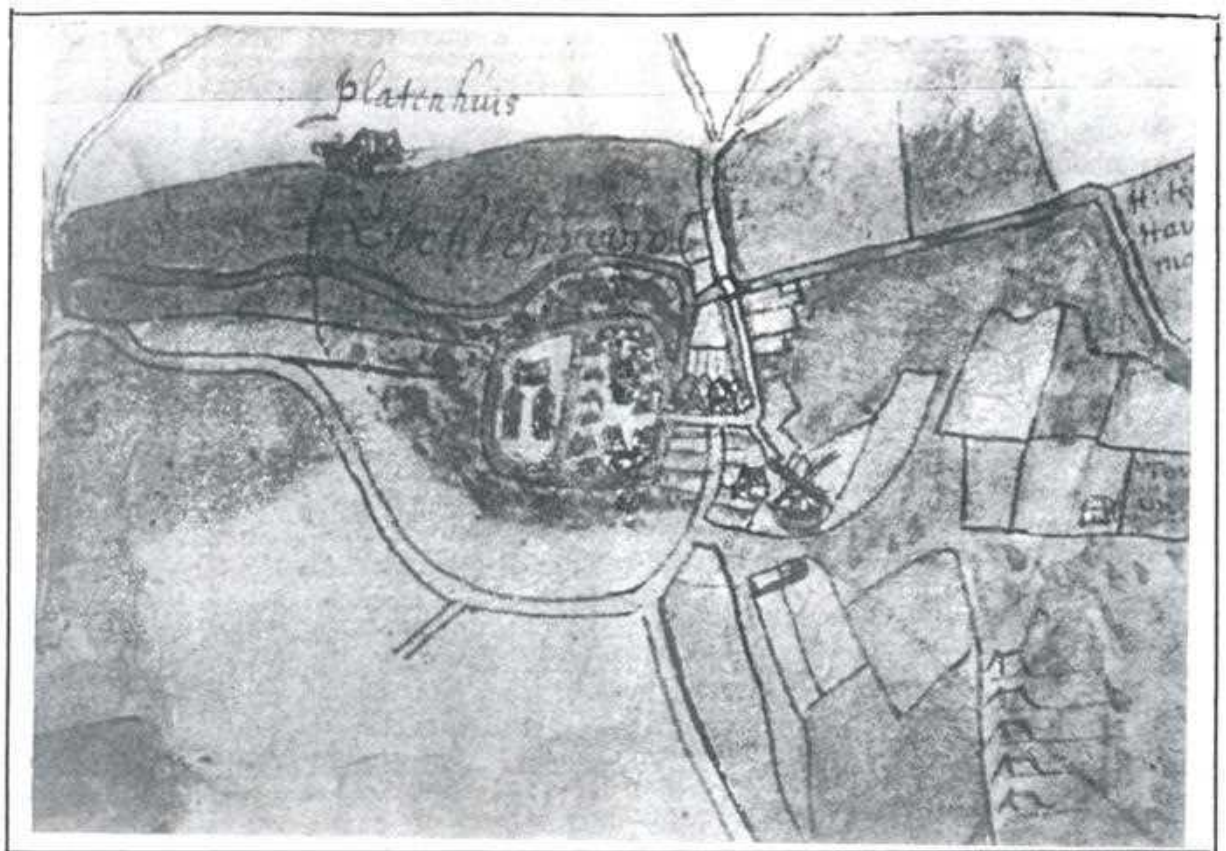
Uit deze laag wordt, naast een aantal kleine blauw-grijze scherven, de geknepen voet van een steengoedkan gevonden (zie afb.3). Het fragment is bruin gespikkelde ijzerengobe en overtrokken met een zoutglazuur. De scherf is vermoedelijk een onderdeel geweest van een kan uit Langerwehe. Dit productiecentrum was in de 14e en een gedeelte van de 15e eeuw een concurrent van Siegburg. Het marktaandeel van Langerwehe was aanzienlijk kleiner dan dat van Siegburg. Qua datering ligt het voor de hand dat deze scherf in de grond is gekomen in de tijd van de kapel van Anthonius Abt, die gebouwd moet zijn rond 1475. Deze vondst is, tot op heden, de oudste aardewerkvondst door de A.W.L. opgegraven in de kom van Lichtenvoorde. Onder deze laag bevindt zich op 2.48 meter onder het maaiveld de onberoerdegrond.

Namens de Archeologische Werkgroep Lichtenvoorde,

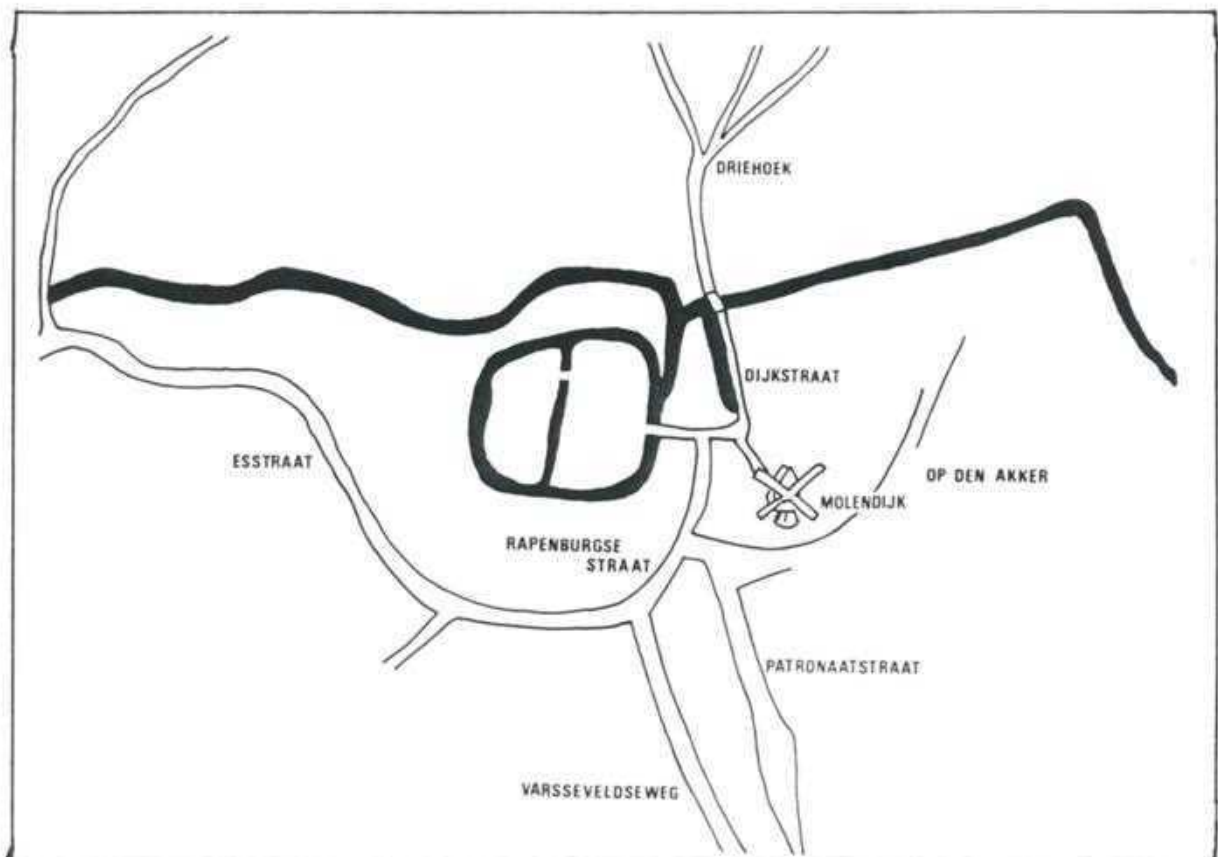
Godfried Nijs

3.GERAADPLEEGDE LITERATUUR;

- * Clevis, H / J.Kottman, 1989:Weggegooid en teruggevonden. Aardewerk en glas uit Deventer vondstcomplexen 1375-1570.
- * Reineking-von Bock, G., 1986: Steinzeug.
- * Renaud, J.G.N., 1976: Middeleeuwse ceramiek.
- * Thijssen, J. e.a. , 1991: Tot de bodem uitgezocht.

afb.1 Detail uit de kaart van Jan van Lindt omstreeks 1650.

afb.2. In het huidige stratenplan is nog veel terug te vinden van de situatie van 1650.

BLIK OP LICHTENVOORDE
Een detail van een kaart uit 1654

In de Algemene Kaartenverzameling van het Rijks Archief te Arnhem bevindt zich onder nummer 162 R.A. een kaart van Jan van Lindt. Deze landmeter heeft rond 1654 opdracht gekregen van de Zieuwentse gildemannen om Zieuwent en omgeving in kaart te brengen. Het is een handgetekende en ingekleurde kaart, die erg veel informatie bevat over onze omgeving in die tijd. Zo worden veel boerderijnamen vermeld. Zoals bijvoorbeeld het "Platenhuis", dat op het Hooiland heeft gelegen.

Er komen vele "droebels" van boerderijen op voor en ook blauw gekleurde beken en grachten, molens en groene velden.

Op deze kaart staat ook "Lichtenvoord" ingemeten en opgetekend. Het is voor zover bekend, de oudste weergave van Lichtenvoorde (zie afb. 1).

De kaart.

Als men de kaart wat beter bekijkt, blijkt dat het stratenplan, zoals we dat nu kennen in het Lichtenvoorde van rond 1654 al voor een groot gedeelte aanwezig is. Veel straten en wegen op de kaart zijn op de plattegrond van het huidige Lichtenvoorde terug te vinden (zie afb.2).

Na enige bestudering zien we voor ons liggen: de kern of kom van Lichtenvoorde, bestaande uit het door een gracht of grachten omgeven "burcht, of slot of kasteel Lichtenvoorde", waar omheen zich huizen groeperen.

De volgende straten zijn te herkennen:

De Varkensmarkt / Korte Rapenburgsestraat / Markt = vroeger Kattenhagensche straat, Rapenburgsche straat, Dijkstraat (plus Driehoek) / Molendijk (plus molen) / Kinderdijk (of later Stationstraat, en nu Patronaatstraat) / en tenslotte Varsseveldsche weg en Eschstraat.

De bebouwing concentreert zich binnen de gracht rond het oude centrum, de huidige Varkensmarkt. Via een brug over de gracht kan het kasteelterrein betreden worden. Toegang tot Lichtenvoorde kan men zo te zien alleen maar verkrijgen via een brug ter hoogte van de Korte Rapenburgsestraat. Hier en ook op de Markt is enige bebouwing buiten de gracht. De Dijkstraat doet zijn naam eer aan: een bruggetje over de aanvoer van de grachten ter hoogte van de de Meer de Walcherenstraat en waterweg (gracht?) evenwijdig aan de straat. Opvallend is verder de nadrukkelijk aangegeven molen aan de Molendijk.

Aan de hand van de kaart van Jan van Lindt kunnen we ons een aardig beeld van Lichtenvoorde anno 1654 vormen. Er is erg veel veranderd, maar het grondplan was meer dan 350 jaar geleden al aanwezig.

In wezen is het grondplan slechts uitgebreid met o.a. Rentenierstraat / Broekboomstraat (vroeger ook Kruittorenstraat) / Beenegang / Bleekwal / Hagenstraat en Krabbenplas.

Helemaal rechts is nog aangegeven: Huize Tongerlo.

G.Nijs/Redactie

Met dank aan mevr. H.Manschot-Tijdink, die mij attendeerde op deze kaart en de foto beschikbaar stelde.

Deel II: STILLE GETUIGEN VAN GODSDIENSTIGE VROOMHEID

DE DEVOTIE-KAPEL AAN DE POELHUTTERSSSLATDIJK

Op nog geen kilometer afstand in vogelvlucht, vanaf het Maria-kapelletje aan de Nieuwendijk, bevindt zich een tweede devotie-kapelletje aan de Poelhuttersslatdijk, 50 meter na het beëindigen van de verharde weg. Aan de zandweg in het puntje van het Jgachim Sterenborgs bos.

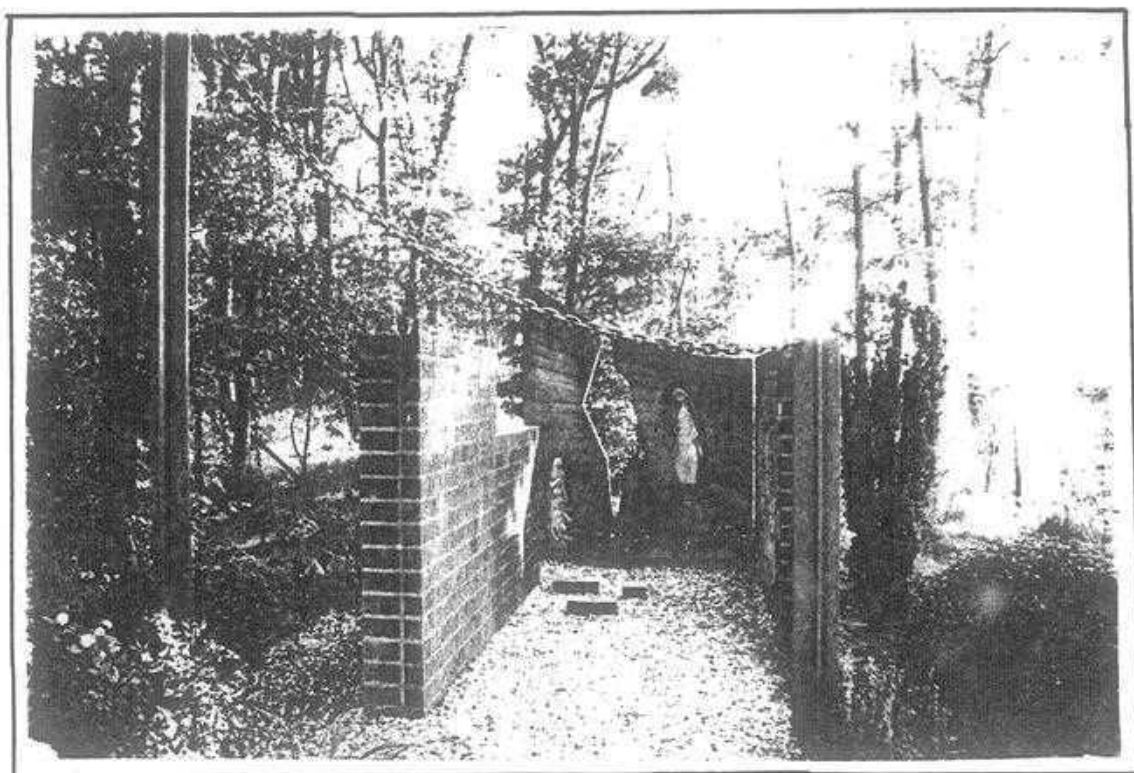
Op een stukje grond van 20 x 10 m², geschonken aan de kerk of de parochie, was de wens van de gulle gever om binnen enkele jaren een devotie-kapel te laten bouwen voor de duur van minstens 30 jaar.

Rond 1950 werden een drietal muren in carré-vorm opgesteld. Met op de achterwand een voorstelling van de laatste verschijning van Maria aan de drie kinderen: Lucia, Jacinthe en Francesco van Fatima op 13 oktober 1917, aan het einde van de Eerste Wereldoorlog. Fatima is gelegen op ca 150 km.afstand van de hoofdstad van Portugal :Lissabon.

Op de rechter-zijwand, als men voor het kapelletje staat, is in vage, zachtekleuren een afbeelding te zien van het zgn. zonnewonder, waarbij de zon sneller om zijn as draaide en daarna scheen te vallen. Hetgeen op grote afstand zichtbaar was.

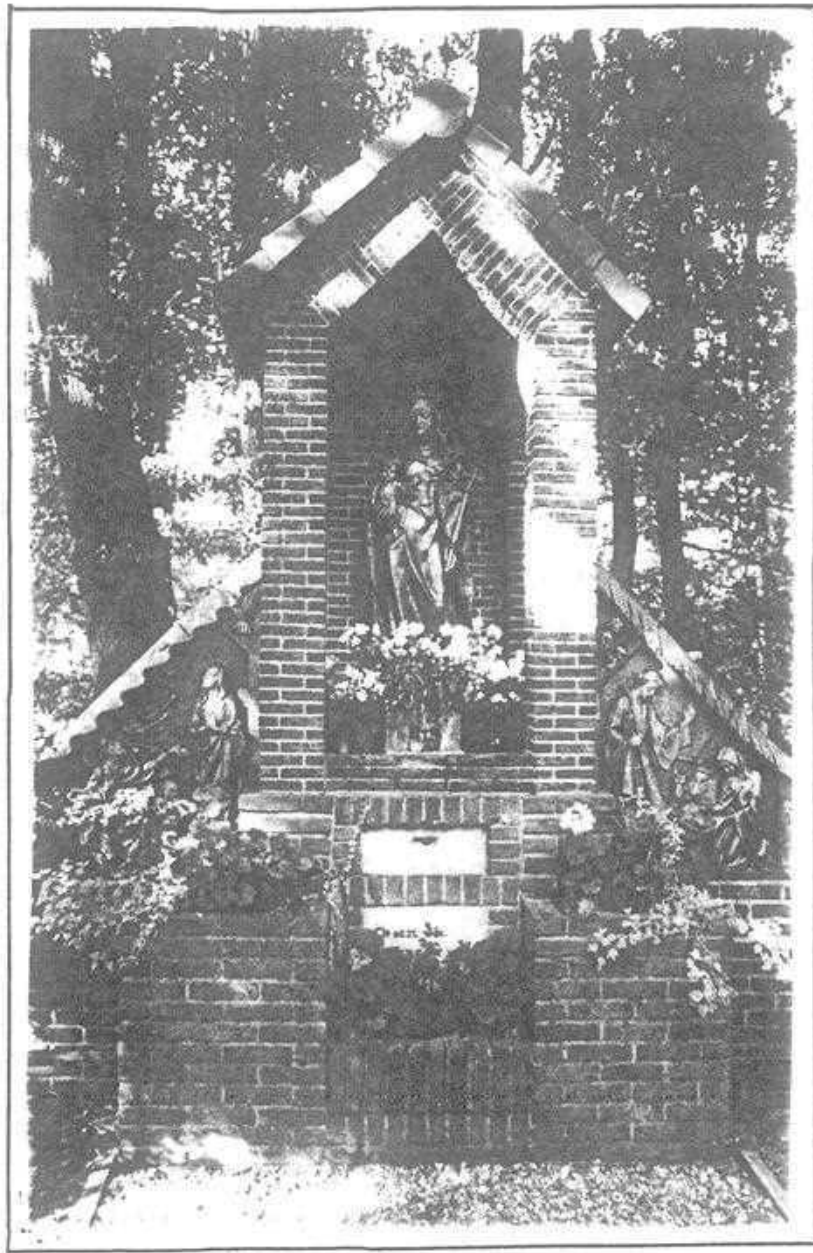
Volgens de familie J.Hummelink, die er op minder dan 50 meter vandaan woont en zich belast heeft met enig onderhoud van het kapelletje, was ook hier kapelaan pater Hildebertus Saes OFM (1944-1953) de promotor en wellicht ook de schilder van dit tafereel.

Aanvankelijk werden tot de jaren '80 processies hier naar toe gehouden en gebedsdiensten in de maand oktober. Dit in tegenstelling met die in de maand mei naar de Nieuwendijk. Het zonne-wonder had immers plaatsgevonden in de maand oktober.

Lievelde, Kapel aan de Poelhuttersslatdijk

Lievelde, Kapel aan de Nieuwendijk

HET MARIA-KAPELLETJE AAN DE OUDE GROENLOSEWEG

De Mariakapel aan de Oude Groenloseweg, thans Nieuwendijk, dicht bij de splitsing met de Voshuttendijk, bevindt zich op een stukje grond, een timpe, die wellicht sinds eeuwen toebehoort aan de familie Van Basten Batenburg. Dit is na te gaan uit een schrijven van de huidige secretaris van de Stichting Vicarie Sancti Nicolai van 27 oktober 1501, de heer Mr. R.C.G.M. van Basten Batenburg uit Leiden aan het parochiebestuur van de Bonifatius- en Ludgerparochie te Lichtenvoorde. De parochie huurt thans voor 30 jaar tegen het symbolisch bedrag van f 1,- het stukje grond, waarop de Mariakapel is geplaatst.

De instandhouding en het onderhoud is geheel vrijwillig voor rekening van de familie H.Hulshof, Reinders Herman.

Het kapelletje bestond aanvankelijk uit een houten Mariabeeld, dat volgens de parochie-annalen op zondag 6 oktober 1946 werd opgericht en gewijd. Spoedig werd dit vervangen door het huidige beeld. Echter zonder de beide zijpanelen. De voorstelling laat een gekroonde Koningin Maria met de kleine Christus-Koning op haar arm zien. Maria draagt een scepter in de linkerhand. De gelaatsuitdrukking is die van een Ten Hemel opgenomen Maria, van een Koningin der Engelen. Zo van : "Prijst met ons Uw Koningin, salve Regina"!

De later aangehechte beide zijpanelen beelden twee voorstellingen uit van de twee belangrijkste gebeurtenissen uit het leven van Maria. Te weten: de Aankondiging van de Blijde Boodschap van de Ontvangenis van haar zoon Jesus door de engel Gabriël en de geboorte van Christus in de stal van Bethlehem. Het vormt voor het oog van de bezoeker een nog sprekender geheel. Ook kan ons oog niet voorbijgaan aan de mooie tekst onder het beeld:

"Op deze weg zet gene voet, of zeg Maria wees gegroet".

Volgens de annalen van de parochie was pater Nazarius de Wit OFM, alhier kapelaan van 1940-1946, de initiatiefnemer en heeft de toenmalige pastoor pater Sophronius Goossen (1945-1949) de kapel na een toespraak gewijd. In 1986 werd het zwaar beschadigde en vernielde Mariabeeld gerestaureerd door de heer Koerts uit Aalten en opnieuw gewijd op zondag 26 oktober 1986 door pastor A.Voorpostel OC tijdens een viering in de Bonifatiuskerk.

Op 6 oktober 1991 kon het kapelletje al bogen op een 45-jarig bestaan en kan het wat de parochie betreft nog een drie-kwart eeuw halen, gezien het 30-jarig huurkontraakt.

HET MARIA-KAPELLETJE AAN DE OUDE RUURLOSE WEG

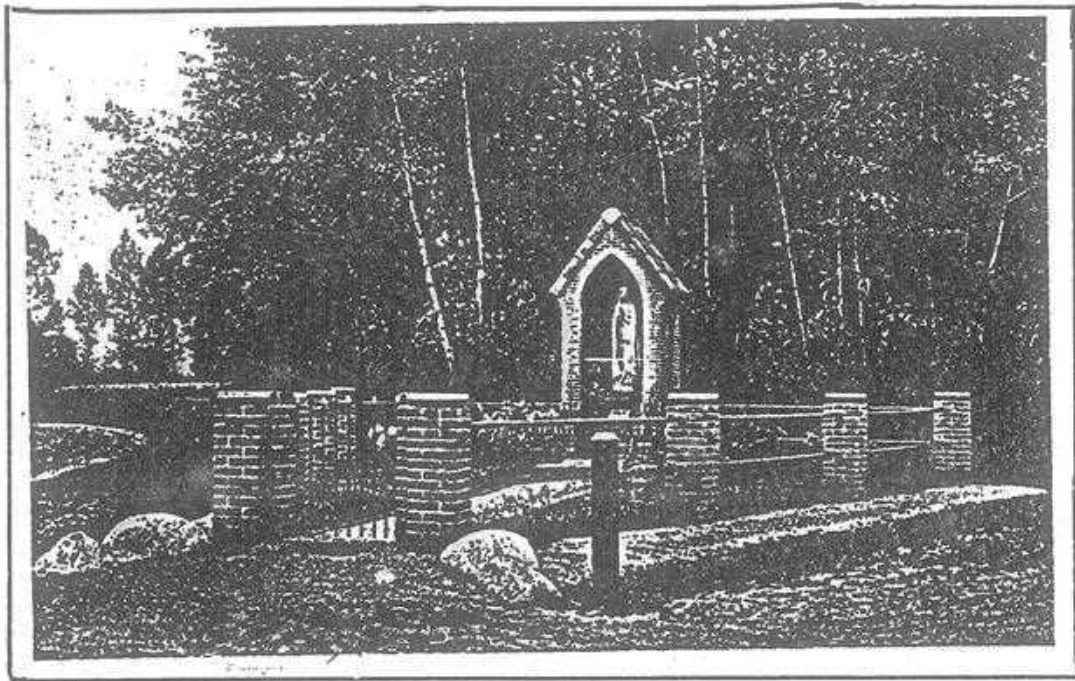
Het jongste Mariakapelletje dateert van 1949- ook al meer dan 40 jaar geleden- en bevindt zich in de punt van de splitsing Oude Ruurloseweg-Hofmansweg. Schuin tegenover de woning van Bernard Lankveld. Het is eveneens een overdekte stenen Maria-kapel. Hierin staat een beeltenis van Onze Lieve Vrouwe van Fatima centraal. In dit dorpje, 150 km ten Noorden van Lissabon spoorde Maria de drie herderskinderen Lucia, Francesco en Jacinta tot een gebed aan voor de vrede op aarde. -Het was 1917, tijdens de eerste wereldoorlog. De tekst bij het beeld luidt:

"Onze lieve Vrouw van Fatima bid voor ons".

Dit kapelletje is opgericht ter dankbare herinnering aan het verblijf van vele onderduikers en het ontkomen aan de opsporing van de duitse bezetters tijdens de tweede wereldoorlog. "In vreedstijd bestaat er geen onderduikerstijd".

De ingegrifté tekst vermeldt het volgende op de achterwand van de kapel:

"Opgericht door: A.Bokkers--Wopereis; A. te Molder--Spekschoor; Wed. Lankveld--Rensing; Wed. Klumperink--Domhof; W.Domhof--Kolkman; B.Schutten--Wopereis; J.Nijrolder--Rabeling; B.Reukers--Karnebeek; H.te Molder--te Brake; A.Spekschoor--Krabbenborg.
Weldoeners: J.Domhof, H.Schutten, H.Schutten, W.Domhof, M.Nijrolder.
Het kapelletje is ingewijd op 8 december 1949. De grond is geschonken door de familie Bokkers, G 170 te Mariëvelde.
Het devotie-kapelletje werd ontworpen door B.Holkenborg.--(Schimmels Bennad, E 85).

Zieuwent, wegkapel "Maria van Fatima"

HET MARIAKAPELLETJE AAN HET ROLDERSPAD

Twee Maria-Kapellen in Zieuwent

Op zoek naar feiten en herinneringen uit het verleden - ook het recente - blijkt, dat Zieuwent wel twee Maria-kapellen rijk is, die de herinnering aan het onderduiken en de onderduikers tijdens de Tweede Wereldoorlog onder de Duitse bezetting levendig houden.

Het oudste Maria-kapelletje dateert van 1946. Het is gelegen aan het zogenaamde Rollaspad. Een fietspad door de weilandenvanaf het Hoenderboom naar het Rolder en den Tuunte-ongeveer 800 meter ten oosten van de Sint Werenfriduskerk. Het is een degelijk gebouwtje van baksteen, overkapt en bedekt met pannen. Vader en zoon Hummelink, -Stieneman- wonend op een paar honderd meter afstand van de kapel zijn de bouwmeesters geweest. Pastoor Bernardus Theodorus Bergervoet, herder van de parochie van 1930-1950, wijdde de kapel in. Op voorwaarde, dat de kerk en het kerkbestuur er geen

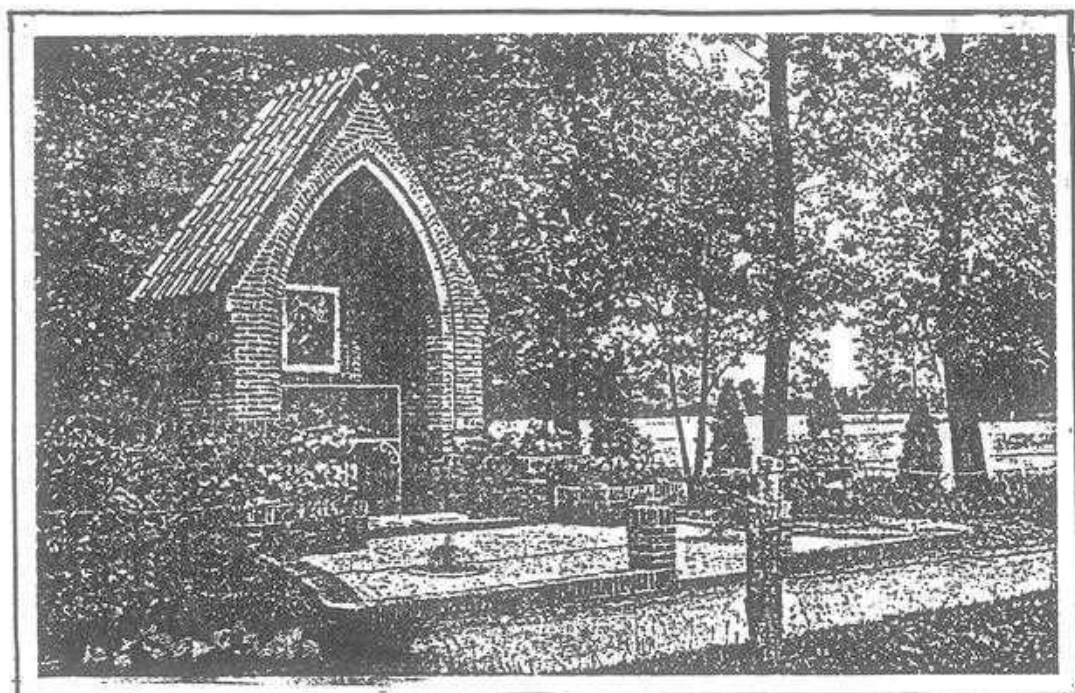
verzorging voor behoeften op te brengen. Dat is jarenlang, ondanks vernielingen ten spijt, door de familie Hummelink met grote zorg ter hand genomen, zodat het er steeds "stichtelijk" bij lag.

De voorstelling omvat een ikoon, een oosters schilderij, voorstellend de Moeder Gods Maria met haar Kind op schoot en voorzien van de tekst:

"Onze Lieve Vrouw van Altijddurende Bijstand, bid voor ons".

Hieronder valt te lezen:

"Deze Mariakapel werd gebouwd door de Onderduikers 1940-1945, als dank en waardering voor de inwoners van Zieuwent en omgeving, om hun overgrote gastvrijheid en talrijke offers".

Zieuwent, Wegkapel O.L.Vrouwe

HET OVERKOEPELDE KRUIS AAN DE HEELWEG

Vragender kan niet alleen bogen op de oudste ruïne van een kapel, maar bezit ook nog een na-oorlogs opgericht kruis aan de Heelweg, ongeveer een paar honderd meter van de huidige Antonius van Padua-parochiekerk verwijderd.

Volgens de thans 95-jarige heer Tanck, wonend nabij het kruis, dateert dit stenen corpus uit het jaar 1946. Het stelt een de gekruisigde Christus voor.

Initiatiefnemer was pater M.Reinders OFM, die niet alleen de historie van Vragender uitploos en o.a. in de ELNA publiceerde, maar ook een tijdlang in Vragender was als assistent-kapelaan van 8 januari 1944 tot 1 november 1949 tijdens het pastoraat van pastoor A.M.Mulder (1940-1946) en pastoor J.Jorna (1946-1955).

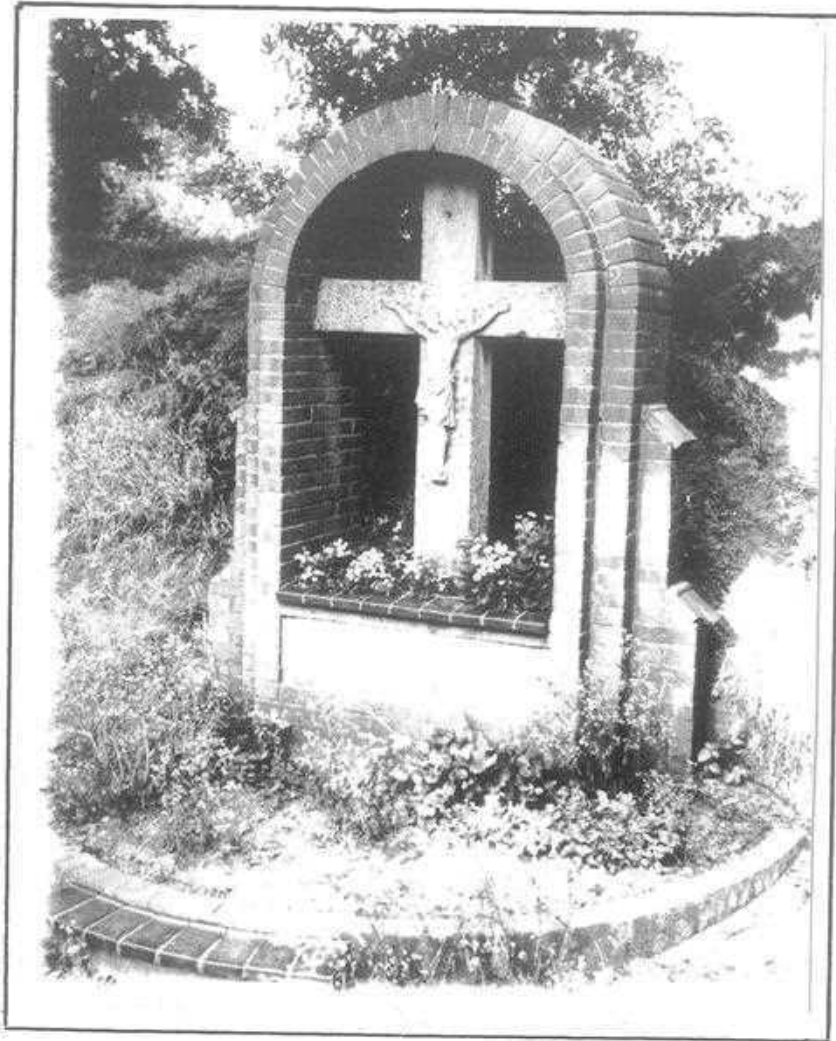
Typerend is de rondgemetselde stenen koepel, over het betrekkelijk lage kruis heen gebouwd. Het geheel staat op een stukje aloude "kerkegrond" van

de parochie en ligt wat verscholen in 't groen met een schietgebedachtige tekst: "O Jezus, geef Uw milden zegen, aan hen, die gaan langs deze wegen"

Reden van het ontstaan van deze kapel is het behoud van mensen, huizen en landerijen tijdens de tweede wereldoorlog.

Ook hier gold: "nood leert niet alleen bidden, maar ook uiting geven van dankbaarheid bij ontsnapping aan groot gevaar".

Een aanwezig zitbankje nodigt uit tot nadenken.

Vragender, Kruis aan de Heelweg

A.J.Vos

Noot van de redactie

Vanuit historisch oogpunt bezien is het zeer opmerkelijk dat in een betrekkelijk klein gebied ten noorden van de rivieren in een zo kort tijdsbestek zo veel kruiskapellen zijn gebouwd. Burgemeester Waals heeft gemeend tijdens zijn ambtsperiode de bouw hiervan te moeten toestaan, hoewel hem bekend moest zijn, dat dit van "hogerhand" geen steun had. Een sterke invloed van pater Saes en diens Limburgse achtergrond is eveneens onmiskenbaar. Een sterke geloofsovertuiging en de dankbaarheid van hen, die uit het gevaar van wereldoorlog II zijn ontsnapt vormen wellicht de motieven, die tot de toestemming van de bouw hebben geleid.

EXPLOITATIE-OVERZICHT 1991Overzicht van de inkomsten.

Contributie 1989	f	20,00
Contributie 1990	f	90,00
Contributie 1991	f	2320,00
Bijdragen uit activiteiten	f	77,50
Verkoop Periodieken	f	365,00
Verkoop andere boekwerken	f	520,25
Subsidie Gemeente Lichtenvoorde	f	524,69
Overige Inkomsten	f	475,00
Rente Bank	f	13,68
Rente Giro	f	7,47
Exploitatie-tekort	f	414,14
	f	<u>4827,73</u>
		=====

Overzicht van de kosten:Huisvestingskosten:

Zaalhuur	f	105,00
----------------	---	--------

Organisatiekosten:

Afschrijving tekstverwerker	f	251,60
Bankkosten	f	5,00
Aanschaf gereedschap/kleine apparatuur	f	2,55
Drukwerk/copieën	f	135,80
Portokosten	f	139,70
Telefoonkosten	f	6,00
Administratiekosten secretaris	f	79,05
Administratiekosten penningmeester	f	49,95
Bestuurs- en vergaderkosten	f	361,40
Lidmaatschappen en contributies	f	226,00

Kosten van activiteiten:

Afschrijving diapjector	f	98,30
Afschrijving tentoonstellingsvitriene	f	140,00
Afschrijving bibliotheek	f	27,69
Inkoop boeken voor door-verkoop	f	557,95
Inkoop materialen voor activiteiten	f	35,50
Activiteit - film en dialezing	f	498,00
Activiteit - excursies	f	61,25
Activiteit - historisch onderzoek	f	39,85
Activiteit - archeologische onderzoek	f	239,60
Reis-en telefoonkosten activiteiten	f	75,00
Ledenactiviteit - periodiek 23 +24:druk en papier	f	1174,40
- periodiek 23 +24: enveloppe en porto ...	f	211,70
- periodiek 23 +24: overige kosten	f	88,65
Ledenactiviteit - bijeenkomsten	f	166,40
Diverse activiteitskosten	f	38,15
Uitwisselingskosten	f	14,00

TOTAAL

f 4827,73

=====

BALANS-GEGEVENS 1991

Begin Balans 1991

<u>Bezittingen</u>		<u>Schulden</u>	
Tekstverwerker	f 1195,10		
Dia-projector	f 98,30		
Bibliotheek	f 61,37		
Tentoonst.vitrine	f -,-		
Kas	f 398,85		
Bank	f 1569,76		
Giro	f 1834,11	Eigen Vermogen	f 5157,49
Totaal	<u>f 5157,49</u> =====	Totaal	<u>f 5157,49</u> =====

Eind-balans 1991

<u>Bezittingen</u>		<u>Schulden</u>	
Tekstverwerker	f 943,50		
Diaprojector	f 0,00		
Bibliotheek	f 83,68		
Tentoonst.vitrine	f 560,00		
Kas	f 2,05		
Bank	f 1494,28		
Giro	f 1657,85	Eigen Vermogen	f 4743,35
Totaal	<u>f 4743,35</u> =====	Totaal	<u>f 4743,35</u> =====

TOELICHTING OP DE BALANSCIJFERS

Beginbalans.

Deze wijkt af van de eindbalans 1990, omdat nu ook de boekwaarde van de bibliotheek hierin opgenomen is á f 61,37.

Hierdoor is het totaal vermogen toegenomen tot f 5157,49

Eindbalans

De tekstverwerker (2e maal) en dia-projector (5e maal) zijn weer met 20 % afgeschreven, zoals de exploitatie-rekening aangeeft.

Hiendoor komt de boekwaarde van de dia-projector op f 0,00

De bibliotheek-inventaris is toegenomen met f 50,00, terwijl afgeschreven werd 20 % is f 27,69.

De restboekwaarde is nu f 111,37 - f 27,69 = f 83,68

De aanschafwaarde van de tentoonstellingsvitrine is f 700,00 .Er wordt 20% per jaar afgeschreven. Dit is f 140,00

De afname van de Kas, Bank en Giro saldi wordt veroorzaakt door de bijdrage in de kosten van de tentoonstellingsvitrine (ca f 230,-) en het exploitatie-tekort.

De penningmeester

INHOUDSOPGAVE

1. Het spoor in de Achterhoek	pag 2
2. Excursieverslag : Doornenburg	pag 7
3. Dialezing Joop Kruip	pag 8
4. Het Kanon	pag 9
5. Bouw N.H.Kerk Lichtenvoorde	pag 10
6. Boekennieuws	pag 13
7. Opgraving Johanneskerk	pag 14
8. Blik op Lichtenvoorde	pag 16
9. Kapellen rond Lichtenvoorde	pag 17
10. Financieel Overzicht 1991	pag 22

ADRESSEN:

Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde

A.J.Vos	Voorzitter	Patronaatstraat 43	tel.: 75326
Th.A.C.Hulshof	Secretaris	Middachtenstraat 60	tel.: 73716
G.J.A.Eppingbroek	Penningmeester	Koekoekstraat 16 Winterswijk	tel.: 05430
A.W.M.Polders	Redactie	Brechtstraat 3	tel.: 74107

Vereniging voor Oudheidkunde
te Lichtenvoorde
Opgericht 28 oktober 1971.

Digitale bewerking
Henk Hanselman
2013